

Ze Sborníku letopisů · Džámi at-tavárich

Dějiny Ögedeje-kaana

Sborník letopisů

Rašíd ad-Dín

1. svazek řady · pilotní ukázka

Dějiny Ögedeje-kaana

Rašíd ad-Dín

2026-09-25

Obsah

Ediční poznámka	3
Hlavní postavy a pojmy	5
Počátek dějin Ögedeje-kaana, syna Čingischánova	7
Část první: o jeho rodokmenu, výklad o jeho chotích a podrobný popis větví jeho synů a vnuků, jak se až do této doby rozrostly; jeho podobizna a rodokmenná tabulka větví jeho potomků	9
Zmínka o jeho chotích a konkubínách	10
Zmínka o synech Ögedeje-kaana	11
První syn: Gүjүk	11
Druhý syn: Kөten	12
Třetí syn: Kočү	13
Čtvrtý syn: Karačar	13
Pátý syn: Kaši	13
Šestý syn: Kadan-ogul	18
Sedmý syn: Melik	19
Část druhá: Dějiny Ögedeje-kaana –dějiny a příběhy doby jeho vlády, podoba trůnu, chatun, princů a emírů ve chvíli, kdy usedl na chánský stolec, a zpráva o bitvách, které svedl, o válkách, které vedl, a o vítězstvích, jichž dosáhl	20
Zpráva o počátcích jeho vlády a výklad o tom, jak usedl na kaanský stolec	20

Dějiny Ögedeje-kaana od počátku roku hüker-jil, to jest roku vola, jenž připadá na měsíc rabí al-avval roku 626 hidžry (únor 1229), kdy po Čingischánově smrti usedl na trůn, až do konce roku morin-jil, to jest roku koně, jenž připadá na džumádá al-úlá roku 631 (únor 1234) –tedy za šest let; jak během této doby, když uspořádal a upevnil záležitosti říše a vojska, vytáhl na tažení do zemí Chitaje, podrobil kraje, které dosud nebyly dobytý, zničil Altan-chána a vítězně a triumfálně se odtud vrátil do svého sídelního města; příběhy těchto událostí jsou zde sepsány podrobně	23
Příběh o tom, jak Kaan začal vydávat nařízení, stanovil jasy a uspořádal záležitosti říše	23
Příběh o tom, jak Kaan se svým bratrem Toluj-chánem vytáhl do země Chitaj a dobyl to, co se dosud vzpíralo	24
Příběh o tom, jak Toluj-chán dorazil k místu Tungkan-kahalka, kde vojsko Altan-chána zbudovalo ohradu, a jak to místo, jež bylo jako derbend, obsadil	25
Příběh o boji Tokolku-čerbiho s vojskem Chitaje a o jeho porážce, o tom, jak mu Kaan poslal pomoc a jak mu na pomoc přišli Nangijasové, o zničení Altan-chána a o dobytí celého Chitaje	29
Dějiny chakánů Chitaje a Mačínu, chalífů, sultánů, králů a atabeků zemí Íránu, Sýrie, Egypta a jiných a emírů, kteří vládli v některých krajích a byli Kaanovými současníky od počátku roku hüker-jil (rabí I 626) do konce roku morin-jil (džumádá I 631), spolu s dějinami ještě jednoho roku, roku kulugna-jil, to jest roku myši, jenž odpovídá měsícům roku 625 a byl rokem smrti Čingischána a nástupu Kaana na trůn –stručně a zkráceně	31
Dějiny chalífů, sultánů, vládců, atabeků a mongolských emírů, kteří během uvedené doby vládli v některých zemích . . .	32
Dějiny maliků a atabeků	38
Dějiny mongolských emírů, kteří vládli provinciím	39

Dějiny Ögedeje-kaana od počátku <i>qonin-jil</i> , tj. roku ovce, jenž začal v měsíci džumádá I roku 632 hidžry (1235), až do konce <i>hükär-jil</i> , tj. roku krávy, jenž začal v měsíci ša'bánů roku 638 (1241), což je období sedmi let; v tomto období uspořádal dva velké kurultaje, vyslal prince a emíry do zemí Kipčaku, Mačínu a dalších míst, na každém místě nařídil stavět vznešené stavby, zakládat města a paláce, a v posledním roce, který byl třináctým od jeho nástupu na trůn a patnáctým od smrti Čingischána, zemřel	42
Dějiny o tom, jak Kaan svolal kurultaj a vyslal prince a emíry do okrajových krajů a na hranice říše	42
Vyprávění o válkách, které princové a mongolské vojsko vedli v Dašt-i Kipčaku, Bulgaru, Rusi, Mekesu (?), u Alanů, Madžarů, Pularů (?) a Bašgirdů, a o dobytí těch zemí . . .	44
Zpráva o stavbách, které nařídil po dobu, co princové táhli do Kipčaku, až do jejich návratu, a o jeho zastávkách, etapách a letních a zimních pastvinách	47
Zpráva o Kaanově nemoci a jeho smrti	50
Dějiny chakánů Mačínu, chalífů a ostatních sultánů, králů a atabegů íránské země, Rúmu, Sýrie, Egypta a dalších, a některých princů, kteří byli v Dašt-i Kipčaku, a mongolských emírů v Chorásánu a jiných krajích, kteří byli Kaanovými současníky v uvedeném období sedmi let, jehož počátkem byl rok <i>konin-jil</i> , rok ovce, odpovídající měsícům roku 632, a o podivuhodných a neobvyklých událostech, které se během uvedených sedmi let staly – stručně a zkratkou, dá-li Bůh Nejvyšší . .	52
Dějiny panovníků Chitaje a Mačínu, kteří vládli v uvedené době	52
Dějiny chalífů, sultánů, králů a atabegů, kteří vládli v uvedené době	52
Dějiny chalífů	52
Dějiny sultánů	52
Dějiny králů a atabegů	53
Dějiny některých princů v Dašt-i Kipčaku a emírů Chorásánu a jiných krajů	54
Dějiny princů v Dašt-i Kipčaku	54

Dějiny emírů Chorásánu	55
Dějiny neobyčejných událostí a podivuhodností, které se v uvedeném období přihodily	58
Část třetí dějin Ögedeje-kaana: o jeho chvályhodném chování a povaze, o jeho <i>bilizích</i>, podobenstvích a moudrých výročí, jež pronesl a nařídil, a o příbězích a událostech jeho doby, které nebyly pojaty do dvou předchozích částí –rozptýlené a neuspořádané, jak se o nich lze dovědět z různých knih a od různých lidí	59
Tiráž	79
O Starých textech	79
O zakladateli	80
Volné šíření	80

Ze Sborníku letopisů · Džámi at-tavárich

Dějiny Ögedeje-kaana

Sborník letopisů

Rašíd ad-Dín

1. svazek řady · pilotní ukázka

Staré texty

1. Title Page
2. Cover
3. Table of Contents

Ediční poznámka

Rašíd ad-Dín Fazlulláh Hamadání (asi 1247–1318) byl lékař, vezír a historik. Sloužil mongolským ilchanům v Persii Gázánovi a Öldžejtüovi. Na Gázánův příkaz sepsal dějiny Mongolů, které později rozšířil ve *Sborník letopisů* (*Džámi at-tavárich*) z počátku 14. století. Jde o první pokus o světové dějiny v islámské literatuře. Pro mongolskou dobu vycházel Rašíd z mongolských dvorských záznamů a ze svědectví mongolských a čínských informátorů na ilchanském dvoře a hojně přebíral i od staršího historika Džuvajního. Proto je jeho dílo pro organizaci mongolské říše pramenem prvního řádu.

Tento svazek je pilotní ukázka. Obsahuje celý oddíl o Ögedejevi, třetím synu a nástupci Čingischánově (velký chán 1229–1241), a sleduje Rašídovo trojí členění:

- část první: rodokmen, manželky a potomstvo,
- část druhá: události jeho vlády (dobyty severní Číny, tažení na západ, správa provincií, zavedení daní a poštovních stanic, stavba Karakorumu) a přehled současných vládců od Číny po Egypt,
- část třetí: Kaanova povaha, výroky a příběhy o jeho štedrosti a spravedlnosti.

Překlad je pořízen přímo z perského textu v edici Edgara Blocheta, *Djami el-Tévarikh ... Tarikh-i moubarek-i Ghazani, histoire des Mongols*, tome II (Gibb Memorial Series XVIII/2, Leiden –Londýn 1911), podle skenu z Gallicy (BnF). Tištěné strany 26 a 27 v tomto skenu chybějí. Byly doplněny ze skenu téhož vydání v Internet Archive.

Jde o pracovní překlad pořízený umělou inteligencí bez opory v tištěném překladu. Nejistá čtení, hlavně vzácnějších mongolských a turkických jmen, jsou v textu označena otazníkem v závorce (?). Místa, kde má text mezeru už v rukopisech, jsou označena v hranatých závorkách. Nadpisy jsou Rašídovy. Blochetův kritický aparát (varianty rukopisů) není převzat, jeho poznámky však posloužily k některým vysvětlivkám.

Rašíd datuje dvojím způsobem. Uvádí rok dvanáctiletého zvířetníkového cyklu (např. *hüker-jil* –rok vola) a k němu odpovídající měsíce muslimského letopočtu hidžry. Křesťanský letopočet je doplněn v závorce.

Hlavní postavy a pojmy

Následující jména a termíny se vyskytují opakovaně, proto nemají v textu vysvětlivku.

Čingischán (Temüdžin, asi 1162–1227) sjednotil mongolské kmeny a v roce 1206 byl prohlášen velkým chánem.

Ögede-j-kaan (asi 1186–1241) byl třetí syn Čingischánův, kterého otec určil za nástupce. Velkým chánem byl zvolen roku 1229. Za jeho vlády byla dobytá říše Ťin v severní Číně (1234), proběhlo tažení na Rus a do střední Evropy (1236–1242) a vybudovalo se ústřední město Karakorum a síť poštovních stanic. Zemřel v prosinci 1241.

Džuči (zemř. asi 1225) byl nejstarší syn Čingischánův. Jeho potomkům (Batu, Orda, Berke) připadly západní stepi, pozdější Zlatá horda.

Čagataj (zemř. 1242) byl druhý syn Čingischánův, strážce *jasy*. Vládl střední Asii (Čagatajský ulus).

Toluj (zemř. 1232) byl nejmladší syn Čingischánův a otec velkých chánů Möngkeho a Kublaje i Hülegüa, zakladatele íránské říše ilchanů.

Güjüj (1206–1248) byl Ögede-j-kaanův syn, velký chán v letech 1246–1248.

Möngke (1209–1259) byl Tolujův syn, velký chán v letech 1251–1259. Za Ögedeje se účastnil západního tažení.

Batu (asi 1207–1255) byl syn Džučiho a vrchní velitel západního tažení.

Kublaj (1215–1294) byl Tolujův syn, velký chán od roku 1260 a zakladatel čínské dynastie Jüan.

Hülegü (asi 1217–1265) byl Tolujův syn, dobyvatel Bagdádu (1258) a zakladatel říše ilchanů, jimž Rašíd sloužil.

Töregene-chatun byla Ögedejova manželka, po jeho smrti v letech 1241–1246 regentka říše.

Sorchachtani-beki (zemř. 1252) byla Tolujova vdova z kmene Kereitů, nestoriánská křesťanka a matka Möngkeho, Kublaje a Hülegüa.

Karakorum bylo sídelní město velkých chánů v údolí Orchonu, opevněné za Ögedeje roku 1235.

Chitaj je severní Čína, pojmenovaná podle Kitanů. V Ögedejově době šlo o říši Ťin, jejímž vládcům z kmene Džürčenů (Džurčenů) říká Rašíd „Altan-chán“ („zlatý chán“). Jižní Čínu dynastie Sung nazývá Mačín, Mongolové jí říkali Nangijas.

Kaan (pers. *qá'án*, z mong. *qa'an*) je titul, kterým Rašíd označuje Ögedeje a další velké chány, aby je odlišil od ostatních chánů.

Kurultaj je sněm mongolských princů a velmožů, který volil velkého chána a rozhodoval o taženích.

Jasa je soubor Čingischánových zákonů a nařízení.

Jam je síť poštovních stanic s koňmi a zásobami, sloužící poslům a přepravě zpráv a zboží po celé říši.

Bališ je slitek stříbra nebo zlata (doslova „polštář“), účetní jednotka pro velké částky.

Počátek dějin Ögedeje-kaana, syna Čingischánova

Dějiny Ögedeje-kaana. Tyto dějiny se dělí na tři části.

Budou zde vyloženy příběhy, které se týkají výhradně jeho samého –jeho skutků, činů a výroků ve věcech vladaření, spravedlnosti a štědrosti –, kromě toho, co je už obsaženo v dějinách jeho otce, bratrů a příbuzných, aby to čtenáři bylo i odtud ihned zřejmé. Jeho dějiny jsou předřazeny dějinám jeho bratrů Džučiho a Čagataje, kteří byli věkem starší, proto, že byl Čingischánovým následníkem a kaanem své doby a jeho vláda bezprostředně navazovala na vládu Čingischánovu; tak bude zachováno pořadí chánské hodnosti.

Část první: o jeho rodokmenu, výklad o jeho chotích a podrobný popis větví jeho potomků, jak se až dosud rozrostly; jeho podobizna a rodokmenná tabulka větví jeho potomků.

Část druhá: o dějinách a událostech doby jeho vlády; vyobrazení trůnu, chotí, princů a emírů při jeho nastolení na chánský stolec; zmínka o bitvách, které svedl, a o vítězstvích, jichž dosáhl.

Část třetí: o jeho chvályhodných mravech a povaze, o *bilizích*,¹ podobenstvích a moudrých slovech, jež pronesl a nařídil, a o příbězích a událostech, které se udály za jeho vlády a nebyly zahrnuty do předchozích

¹. Mong. *bilig*, „moudrost, moudrý výrok“; výroky panovníka, zejména Čingischánovy, se sbíraly a vedle *jasy* měly v mongolské říši závaznou, téměř normativní váhu.

dvou částí; jsou rozptýlené a neuspořádané, tak jak se staly známými z různých knih a od různých lidí.

Část první: o jeho rodokmenu, výklad o jeho chotích a podrobný popis větví jeho synů a vnuků, jak se až do této doby rozrostly; jeho podobizna a rodokmenná tabulka větví jeho potomků

Ögedej-kaan je třetí syn Čingischánův. Jeho matkou byla Čingischánova chatun Börte-fudžin,² vážená matka pěti synů a pěti dcer, z kmene Kongiratů, dcera Dej-nojana. O jeho bratrích a sestrách bylo podrobně pojednáno v dějinách Čingischánových.

Ögedej se zprvu jmenoval …[v rukopisech mezera]; to jméno se mu však nelíbilo, a proto mu potom dali jméno Ögedej, a význam tohoto slova je „vzestup do výše“. Byl proslulý a známý rozumem, schopnostmi,

². *Fudžin* je z čínského *fu-žen*, „paní, choť“ – čestný titul hlavní manželky. Börte byla první a hlavní choť Čingischánovou.

úsudkem, prozíravostí, rozvahou, důstojností, velkodušností a spravedlností. Rád však hodoval a pil víno, a proto ho Čingischán občas káral a napomínal.

Čingischán poznal povahu svých synů a věděl, ke kterému úkolu se každý z nich hodí. Ohledně trůnu a kaanské hodnosti váhal: pomýšlel na Ögedeje-kaana, ale někdy uvažoval i o nejmladším synu Tolujovi. U Mongolů je totiž od pradávna zvykem a obyčejem, že *jurt*, původní sídlo a dům otce připadá nejmladšímu synovi.³ Potom však řekl: „Záležitost trůnu a vlády je věc obtížná; ať ji má Ögedeje. Co je však vlastním jádrem z jurty, domu, majetku, pokladů a vojska, které jsem nashromáždil, to všechno ať má Toluj.“ A kdykoli se o tom se syny radil, všichni, protože viděli, že tak soudí otec, s tím souhlasili a podporovali to. Nakonec, když ho v zemi Tangut stihla náhlá nemoc,⁴ jak bylo vyprávěno, uspořádal důvěrnou poradu, učinil Ögedeje následníkem trůnu a kaanské hodnosti a potvrdil mu je. Také každému synovi vytyčil jeho cestu a nařídil: „Kdo si přeje …[mezera v rukopisech], ať se přidruží k Džučimu. Kdo chce dobře poznat *jusun*,⁵ mravy a biligy, ať jde k Čagatajovi. Kdo tíhne k velkorysosti a štědrosti a přeje si blahobyt a jmění, ať hledá přízeň Ögedejevu. A kdo touží po statečnosti, slávě, porážení vojsk, dobývání zemí a světa, ať slouží Tolujovi.“ Také synům, emírům a vojskům to pevně stanovil, a jak bylo řečeno v jeho dějinách, dal každému z nich zvlášť určený podíl.

Zmínka o jeho chotích a konkubínách

Ögedeje-kaan měl mnoho chotí a šedesát konkubín. Jeho vznešených chotí, které jsou známé, však bylo čtyři. První chatun byla Borakčín z kmene …[mezera], dcera …[mezera]; ta byla ze všech nejstarší.

Druhá chatun byla Töregene-chatun z kmene Uhaz-Merkitů.⁶ Podle

³. Nejmladší syn, zvaný *otčigin* („pán ohně/krbu“), dědil otcův domov, ordu a pastviny; starší synové dostávali podíl a odcházeli. *Jurt* zde znamená přidělené území s pastvinami, tábořiště.

⁴. Čingischán zemřel v srpnu 1227 za tažení proti tangutské říši Si-sia (dnešní Kan-su a Ning-sia).

⁵. Mong. *jusun*, „obyčej, zvykové právo, řád“.

⁶. V textu psáno *Uhaz-Merkit*; jde o větev kmene Merkitů. Tajir-usun byl merkitský

některých zpráv byla ženou Tajir-usuna, náčelníka kmene Uhaz-Merkitů; když jejího manžela zabili, přivedli ji jako kořist a Ögedej-kaan si ji vzal. Tajir-usun předtím dal svou dceru Kulan-chatun Čingischánovi. Podle jiné zprávy byla z toho kmene, ale nebyla ženou Tajir-usuna. Tato chatun nebyla nijak zvlášť krásná, avšak měla velmi panovačnou povahu. Jak bude uvedeno v dějinách Gүjүk-chána, nějaký čas vládla,⁷ a protože nedbala Čingischánova odkazu a nedala na slova starších a mladších příbuzných (*aka a ini*), zasela mezi ně a Čingischánův rod (*urug*) rozbroje, jak bude vyloženo v dějinách Gүjүk-chánových.

…[v rukopisech mezera; v předloze patrně vypadl list] dcera z kmene …

Zmínka o synech Ögedeje-kaana

Ögedej-kaan měl sedm synů. Matkou pěti starších z nich byla Töregene-chatun a zbylí dva se narodili každý jiné konkubíně. Jména těchto sedmi synů a jména jejich vnuků, pokud jsou známa, podrobně uvádíme takto:

První syn: Gүjүk

Jeho jurt byl v zemi Kumak (?) na místě, kterému se říká Beri-Mengrak (?), Emil a Jursavur (?).⁸ Ačkoli Ögedej-kaan určil za následníka Širemüna, syna svého syna, po Kaanově smrti jednali Töregene-chatun a synové Ögedeje-kaana proti jeho vůli a dosadili na kaanský stolec Gүjүk-chána, přestože ten byl po celý život stížen vleklými nemocemi. Jeho osudy budou podrobně vyloženy ve zvláštních dějinách. Měl tři syny, a to:

Chodža-ogul. Jeho matkou byla Ogul-Kaimiš-chatun⁹ z kmene … [mezera]. O jeho potomcích není nic známo.

náčelník, jehož dcera Kulan se stala Čingischánovou chotí.

⁷. Töregene vládla jako regentka po Ögedejově smrti v letech 1241–1246, dokud nebyl zvolen její syn Gүjүk.

⁸. Emil (Imil) je řeka v Džungarsku u Tarbagataje (dnes na čínsko-kazašském pomezí); „Kumak“ je patrně Kobak (Kobuk), další řeka v téže oblasti, kde ležel Ögedejův i Gүjүkův úděl. Ostatní jména jsou nejistá.

⁹. Oghul-Kaimiš, merkitská choť Gүjүkova, vládla po jeho smrti jako regentka (1248–1251); po nástupu Möngkeho byla popravena.

Nagu. I ten se narodil z Ogul-Kaimiš-chatun. Měl syna jménem Čabat. V době, kdy Barak vytáhl do íránské země proti Abaka-chánovi, byl tento Čabat vyslán s tisícem mužů ze své vlastní družiny Barakovi na pomoc. Před bitvou se však v hněvu vrátil. Když dorazil do Buchar, poslal za ním Barakův syn Bek-Temür vojsko, aby ho zajali. Uprchl s devíti jezdci stepí ke Kaiduovi, z toho strachu onemocněl a na tu nemoc zemřel.¹⁰

Hoku. Jeho matkou byla konkubína. Říká se, že nyní má vnuka jménem Tökme, který soupeří s Kaiduovým synem Čaparem, neposlouchá jeho příkazů a říká: „Právo náleží mně.“ Jeho otec se prý jmenoval Tökme. O příbězích a osudech těchto tří synů bude podrobně pojednáno na svém místě v dějinách Čagataj-chána a Abaka-chána, dá-li Bůh.

Druhý syn: Köten

Möngke-kaan mu dal jurt v zemi Tangut a poslal ho tam s vojskem. Měl tři syny, a to:

Möngke-Temür. Jeho matkou byla …[mezera] …

Kujar (?). Narodil se z …[mezera]. Měl syna Jesü-Buku.

Čingtemür (?). Jeho matkou byla …[mezera]. Měl syny, jejich jména však nejsou známa.

V době, kdy synové Ögedeje-kaana a Gүjүk-chána kuli proti Möngke-kaanovi zradu a úklady, byli tito Kötenovi synové jeho dávnými přáteli a stoupenci. Proto když onu skupinu usvědčil, odebral jí vojska a rozdělil je, Kötenovy syny nechal na pokoji a vojska, která měli, jim potvrdil. A protože jejich jurtem byla země Tangut, ponechali Kublaj-kaan i jeho syn Temür-kaan Kötenův rod (*urug*) tamtéž v dosavadním postavení. I oni jsou podle staré zásady přáteli a stoupenci Kaana a poslušni jeho rozkazů a jejich záležitosti se ve stínu Kaanovy přízně těší lesku a dokonalému pořádku.

¹⁰. Barak, chán čagatajovského ulusu, vpadl roku 1270 do Chorásánu proti ilchánovi Abakovi a byl u Herátu poražen. Kaidu, vnuk Ögedejevův, byl v té době nejmocnějším vládcem Střední Asie a Barakovým svrchovaným pánem.

Třetí syn: Kočü

Tento syn byl nadmíru rozumný a šťastný a Möngke-kaan si v duchu předsevzal, že ho učiní svým následníkem; zemřel však ještě za jeho života.¹¹ Měl tři syny, a to:

První syn Širemün. Jeho matkou byla chatun …[mezera] z kmene …[mezera].

Druhý syn Bolarči (?). Narodil se z chatun …[mezera] z kmene …[mezera] a sloužil …[mezera].

Třetí syn Süse (?). Jeho matkou byla …[mezera] z kmene …[mezera] a sloužil …[mezera].

Když Kočü zemřel, Möngke-kaan měl pro lásku k jeho otci nesmírně rád Širemüna, jeho staršího syna, jenž byl velmi rozumný a schopný; vychovával ho ve svých ordách a říkal, že bude jeho následníkem a nástupcem. Nakonec však Širemün kul proti Möngke-kaanovi zradu a úklady a byl usvědčen. V době, kdy Möngke-kaan posílal svého bratra Kublaje-kaana do Chitaje, vyžádal si ho Kublaj od bratra, protože se se Širemünem přátelil, a vzal ho s sebou. Když se pak Möngke-kaan rozhodl pro tažení na Nangijas a Kublaj-kaan se k němu připojil, Širemünovi nedůvěřoval a nařídil, aby ho hodili do vody.

Čtvrtý syn: Karačar

Říká se, že tento Karačar měl jednoho syna jménem Nutak (?) a jejich jurt byl na místě …[mezera].

Pátý syn: Kaši

Protože se narodil v době, kdy Čingischán podmanil zemi Kaši, které nyní říkají Tangut, dali mu jméno Kaši. Byl velký pijan a propadl vínu, a proto zemřel ze zhouby a nestřídmého pití již v mládí, ještě za života svého

¹¹. Tak v textu; zde i na počátku odstavce o Širemünovi níže jde zjevně o Ögedeje, který zamýšlel učinit nástupcem Kočüho a po jeho smrti (Kočü zemřel roku 1236 za tažení proti Sungům) Kočüova syna Širemüna. Širemün byl po nástupu Möngkeho (1251) obviněn ze spiknutí a později utopen.

otce. Když zemřel, učinili jméno Kaši zapovězeným (*koruk*) a od té doby tu zemi nazývají Tangut.¹² Měl syna jménem Kaidu, který se narodil ze Sengke-chatun (?) z kmene …[mezera]. Dožil se velmi vysokého věku a byl naživu ještě loni.¹³

Tohoto Kaidua vychovali v ordě Čingischánově. Po Ögeději-kaanovi sloužil Möngke-kaanovi a po něm stál při Arik-Bökovi a při jeho povýšení na chána s ním souhlasil a přičiňoval se. Když Arik-Böke odešel ke Kublaji-kaanovi a podrobil se jeho rozkazu, Kaidu se od té doby Kublaje-kaana obával. Neexistuje však žádná *jasa*, podle níž by kterýkoli tvor směl měnit Kaanův rozkaz: kdo tak učiní, je provinilec. Kaidu jasu překročil, dopouštěl se mnohého odporu a stal se vzbouřencem (*jagi*). Od té doby až do nynějška zahynulo pro jeho vzpouru mnoho Mongolů i Tádžiků a kvetoucí země byly zpustošeny.

Kaidu zpočátku neměl žádné početnější vojsko ani družinu, neboť v době, kdy Ögedejův rod kul proti Möngke-kaanovi zradu, jim vojska odebrali a rozdělili, kromě vojsk Kötenových synů. Byl to však muž nesmírně rozumný, schopný a lstivý: všechny záležitosti vyřizoval lstí a úskokem a obratně shromáždil z každého kouta dva tři tisíce vojáků. A protože Kublaj-kaan se usadil v Chitaji, aby dobyl Mačín, a vzdálenost byla veliká, Kaidu se vzepřel. Když Kublaj povolával jeho a jeho rod na *kurultaj*, první, druhý i třetí rok se vymlouvali a nepřišli. Kaidu pomalu shromažďoval vojsko ze všech stran, navázal přátelství s rodem Džučiho a s jeho pomocí se zmocnil některých zemí. Kublaj-kaan uznal za nutné vypravit proti nim vojsko a postavil do jeho čela svého syna Nomogana s řadou princů, emírů a velkých vojsk. Cestou však Nomoganovi bratrance kuli zradu a jeho i velitele vojska Hantum-nojana zajali; Nomogana poslali k Möngke-Temürovi z rodu Džučiho, který byl vládcem onoho ulusu, a Hantum-nojana ke Kaiduovi. Jejich osudy budou vyloženy v dějinách Kublaje-kaana.

Od té doby až po tuto dobu, kdy je svět ozdoben požehnanou slávou

¹². Jméno patrně odpovídá čínskému Che-si („Západně od řeky“), označení tangutské oblasti. Jméno zemřelého příslušníka vládnoucího rodu se u Mongolů nesmělo vyslovovat (tabu, mong. *korig*), a proto se měnily i názvy věcí a míst, které je nesly.

¹³. Patrně o Kaiduovi (nar. kolem 1235), který zemřel roku 1301 na následky zranění (viz níže); Rašíd tedy tuto pasáž psal nejspíše roku 1302.

padišáha islámu¹⁴ –Bůh zachovej jeho vládu –, byl Kaidu ve vzpouře proti Kublajovi-kaanovi, Abaka-chánovi a jeho rodu. Abaka-chán a jeho rod mu říkali *šighaldaš* (?) a oni také Kaiduovi totéž; v dřívějších dobách si totiž toto jméno dávali navzájem a znamená „spolu hodovat“. Opakovaně svedl bitvy s Kublajem-kaanem a Abaka-chánem, jak se bude vyprávět v příslušných dějinách.

Kublaj-kaan vychoval Baraka, syna Jesün-Toy, syna Mö'etükena, syna Čagatajova, a poslal ho, aby ovládl ulus Čagatajův a bojoval s Kaiduem. Barak přišel a svedli spolu boj; Kaidu nad ním zvítězil. Nakonec se spolu dohodli a oba se vzbouřili proti Kaanovi a Abaka-chánovi. O těchto událostech bude pojednáno v oněch dějinách.

V měsících roku 701 (1301/1302) svedli Kaidu a Duva, syn Barakův, společně bitvu s vojskem Temür-kaana a byli poraženi. V té bitvě byli oba zraněni: Kaidu na to zranění zemřel a Duva dosud tím zraněním trpí a nemůže se z něho zotavit.¹⁵ Nyní dosadili na Kaiduovo místo jeho nejstaršího syna Čapara, avšak někteří z jeho bratrů, z rodu a další princové s tím nesouhlasí. Jejich sestra Kutulun-čagan je zajedno s nimi a říká se, že mezi nimi trvá spor.

Počet Kaiduových synů není přesně znám. Někteří říkají, že má čtyřicet synů, to je však nadsázka. Navrúz,¹⁶ který tam nějaký čas pobýval, uváděl, že jich je dvacet čtyři. Ti, kdo jsou v těchto končinách známí a proslulí, jsou však podrobně a popořádku tito:

1. Čapar. Narodil se z …[mezera] z kmene …[mezera] a nyní je na Kaiduově místě. Ti, kdo ho viděli, vypravují, že je to člověk velmi hubený a nevzhledný a tváří i vousy se podobá Rusům a Čerkesům.

2. Jangičar (?). Narodil se z …[mezera] z kmene …[mezera]. Je to muž pohledný a zručný; otec ho velmi miloval. S plným vojskem stojí trvale

¹⁴. Tak Rašíd nazývá svého pána, ilchána Ghazana (vládl 1295–1304), který přijal islám; na jeho příkaz dílo vzniklo.

¹⁵. V textu zkomoleně *Bájdú*; jde o Duva (Dua), chána čagatajovského ulusu (1282–1307). Bitva s vojsky Temür-kaana, Kublajova vnuka a nástupce (1294–1307), se odehrála v Mongolsku na podzim 1301.

¹⁶. Emír Navrúz z kmene Ojratů, syn Arghun-aky, uprchl roku 1289 po nezdařené vzpouře v Chorásánu ke Kaiduovi; po návratu pomohl roku 1295 Ghazanovi na trůn a přiměl ho k přijetí islámu; roku 1297 byl popraven.

na hranici s Bajanem (?), synem Kuinčiho z rodu Ordy, neboť ví, že jsou si navzájem nepřáteli, protože Bajan je zajedno s Kaanem a padišáhem islámu – Bůh zachovej jeho vládu. Bajanův bratranec Kübelek se přiklonil na stranu synů Kaidua a Duvy a ti ho podporují, aby se Bajan nemohl připojit k vojsku Kaana a padišáha islámu a nenarušil tak jejich záležitosti. Protože je Bajan z rodu Ordy, pomáhá mu Tokta, který drží trůn Džučíchána;¹⁷ nyní zamýšlejí vytáhnout do boje proti synům Kaidua a Duvy a v této věci poslali sem vyslance (*elči*).

3. Orus. Narodil se z Kaiduovy velké chatun jménem Derčin (?). Po otcově smrti soupeří o vládu a Tökme, syn Tümkeho, syna Hokua, syna Ögedeje-kaana, je s ním v této věci zajedno a spojen, stejně jako jeho sestra. Protože však Duva straní Čaparovi, přičinil se a dosadil ho na chánský stolec. Kaidu, syn Kašiho, přitom Orusovi svěřil a dal plné vojsko; ta vojska jsou nyní s ním a on se nepodvoluje, takže mezi nimi vzniklo nepřátelství a spor, který přerostl ve válku.

4. Ürü-temür.

5. Nodan (?).

6. Šáh-Čüngtaj (?).

7. Il-Bujar (?).

8. Umar-chodža.

9. Narigi (?).

10. Kahavur (?).

11. Kuril (?).

12. Surka-Buka.

13. Ekü-Buka. Narodil se z ...[mezera].

14. Jahjá (?). Má mnoho synů, ti však nejsou známí.

15. Sarban.

¹⁷ Bajan byl chánem „Ordova ulusu“ (východní části Džučiho říše, tzv. Bílé hordy) přibližně v letech 1299–1309 a jeho vládu ohrožoval bratranec Kübelek, podporovaný Kaiduem a Duvou. Tokta byl chánem Zlaté hordy (1291–1312).

Tento Sarban přešel s vojskem řeku Amudarju a zdržuje se v krajích Badachšanu a Pandžábu. Při každé příležitosti útočí na Chorásán a vojsko padišáha islámu ho už opakovaně porazilo. Na podzim roku 702 (1302) vytáhl princ Charbanda¹⁸ s vojskem k Sarachsu. Uslyšel, že Sarbanovo vojsko je v okolí Merv-i Čuku, vytáhl proti němu, mnohé pobil a vyplnil. Sarban měl v úmyslu přijít té zimy do Chorásánu s velkým vojskem; Ujgurtaj, syn Tuklug-Buky, a Navrúzův bratr Ujudaj (?) jsou u něho a navádějí ho ke zlému. S tímto záměrem přitáhli až do okolí Túsu. Princ Charbanda se ze Sarachsu stáhl zpět cestou na Bávard, u pramene Ildžigidaje (?) seřadil vojsko a náhle na ně udeřil v okolí Túsu. Když se sešikovali k boji, byl už večer; vrátili se, a nepřátelé v noci uprchli. Vojska je pronásledovala až k Ribát-i Sangbastu. Chtěli se postavit k boji, ale nedokázali to a dali se na útěk. Dolehl na ně sníh a vánice a zahynulo mnoho lidí i dobytka, až do té míry, že emíru Kerejkovi (?) odumřely ruce a nohy; Sarbanův nõker ho vzal do náruče a oba na místě ztuhli a zemřeli. Někteří z rozprášených se rozešli do svých domovů. Také se domluvili s Kutlug-chodžou, synem Barakovým, že se spojí v okolí Herátu; protože však hory Ghóru, Gharčistánu a Ghazny byly pod sněhem, nemohli to učinit. Štěstí padišáha islámu –Bůh Vznešený a Nejvyšší zachovej jeho vládu –je rozprášilo a vyhladilo.

Konec podrobného výčtu jeho synů.

Kaidu měl dceru jménem Kutulun-čagan, kterou ze všech svých dětí miloval nejvíce. Chovala se jako chlapci, opakovaně chodila do vojenských tažení (*čerig*) a konala hrdinské činy. U otce měla vážnost a vliv. Otec ji nedával za muže a lidé ho osočovali, že má se svou dcerou nějaký poměr. Několikrát, když Kaiduovi vyslanci přicházeli ke dvoru padišáha islámu –Bůh zachovej jeho vládu –, poslala tato dcera pozdrav a vzkaz: „Stanu se tvou ženou a jiného muže nechci.“V posledních několika letech ji Kaidu z velké hanby a pro řeči lidí provdal za jistého Chitajce. Když Kaidu zemřel, toužila po velení vojsku a řízení říše a chtěla, aby otcovým nástupcem byl její bratr Orus. Duva a Čapar na ni však okřikli: „Tobě přísluší zabývat se nůžkami a jehlou; co máš co dělat se záležitostmi říše a ulusu?“Proto se na ně rozhněvala, stranila se jich,

¹⁸. Pozdější ilchán Öldžejtů (vládl 1304–1316), Ghazanův bratr, tehdy místodržitel Chorásánu.

přiklání se na stranu Orusovu a rozdmýchává rozbroje.

Takové jsou ve stručnosti osudy a příhody jednoho z vnuků Ögedeje-kaana jménem Kaidu, který se v těchto letech cestou násilí, uchvácení a skrývání zmocnil některých ulusů Ögedeje-kaana, a to, co bylo až do této doby řečeno, je toto. Nyní se vrátíme k výkladu o větvi Kaanových potomků, dá-li Bůh Mocný.

Šestý syn: Kadan-ogul

Jeho matkou byla konkubína jménem Erkene. Vychovali ho v ordě Čagatajově.¹⁹ V době vzpoury Arik-Böke byl ve službách Kublaje-kaana, a když Kaan podruhé posílal vojsko do boje s Arik-Bökem, učinil ho jeho velitelem. Kadan zabil Arik-Bökova velitele vojska Alamdara a i poté nadále sloužil Kublajovi-kaanovi. Měl šest synů, v tomto pořadí:

1. Dorči. Měl dva syny, Süsu (?) a Eskebu (?).
2. Kipčak. To je ten, který byl u Kaidua a sjednal dohodu mezi ním a Barakem. Poté byl poslán Barakovi na pomoc do íránské země, pod záminkou utrpené křivdy se však vrátil. Má syna jménem Kurtel (?).
3. Kadan-Ebük (?). Měl dva syny, Lahúrího a Mubárákšáha.
4. Jebe (?). I on sloužil Kaiduovi a měl dva syny, Üruk-Temüra a Esen-Temüra.
5. Jesüder. Jeho potomci nejsou známi.
6. Kurmiši. Jeho potomci nejsou známi.

Tohoto Üruk-Temüra poslal Kaidu na chorásánskou hranici. Když Navrúz uprchl a byl na té straně s Üruk-Temürem, dal mu svou dceru. Když pak Navrúz uprchl zpět, padlo na Üruk-Temüra podezření ze sympatií k padišáhovi islámu – Bůh zachovej jeho vládu. Kaidu si ho povolal a dal ho zabít. Měl jedenáct synů: Kürsebe, Tuklug-Buka, Kutlug-chodža, Tuklug-Temür, Abači, Köč-Temür, Čin-Temür, Čin-Pulad, Arghun, Muhammad a Alí. Kürsebe a někteří jeho bratři jsou nyní na chorásánské

¹⁹. Kadan vedl roku 1241 za západního tažení jeden ze sborů, které vpadly do Polska a Uher, a v roce 1242 pronásledoval uherského krále Bélu IV. až k Jaderskému moři.

hranici a jsou zajedno se Sarbanem, synem Kaiduovým. I on je u nich podezřelý z téhož důvodu a vypravuje se, že si ho Čapar povolal a poslal pryč. Esen-Temür měl syna jménem Alí-chodža.

Sedmý syn: Melik

I jeho matkou byla konkubína. V ordě Ögedeje-kaana ho vychovával Danišmand-hádžib.²⁰ ...[mezera; výčet Melikových synů je neúplný] Tokan-Buka (?), Bukan (?).

²⁰. *Hádžib* –komoří, dvorský hodnostář; Danišmand-hádžib byl patrně jeden z muslimských hodnostářů na Ögedejevě dvoře.

Část druhá: Dějiny Ögedeje-kaana –dějiny a příběhy doby jeho vlády, podoba trůnu, chatun, princů a emírů ve chvíli, kdy usedl na chánský stolec, a zpráva o bitvách, které svedl, o válkách, které vedl, a o vítězstvích, jichž dosáhl

Zpráva o počátcích jeho vlády a výklad o tom, jak usedl na kaanský stolec

Když Čingischán v roce kaka-jil, to jest v roce vepře, jenž připadá na měsíce roku 624 hidžry (1227), v oblasti Tangutu –právě když odtamtud vytáhl do země Nangijas a dorazil k hranicím Tangutu –odešel ze světa, což je stav, jemuž se žádný tvor nevyhne, a jak bylo vyličen v jeho

dějínách, přivezli jeho rakev do místa Kelüren, jež je jejich původním *jurtem*, a vykonali smuteční obřady. Shromáždění princové a *emírové* se společně poradili o záležitostech říše; pak každý odešel do svého sídla a zdržoval se tam, jak bylo ustanoveno. Téměř dva roky byl trůn i říše bez panovníka. Uvážili tedy, že by mohlo dojít k nějaké nesnázi, a nebudeli ustanoven vládce a panovník, mohla by do základů říše proniknout slabost a rozvrat; nejlepší tedy bude uspíšit a urychlit nastolení kaana. S tímto blahodárným úmyslem si ze všech stran posílali vyslance (*elči*) a zaměstnali se přípravou *kurultaje*. Když krutost zimy polevila a nastalo časné jaro, obrátili se ze všech končin a stran všichni princové a *emírové* ke starému jurtu a k Velké *ordě*. Z Kipčaku přišli Džučiho synové Batu, Šiban, Tangut, Berke, Berkečar a Buka-Temür; z Kajalyku Čagataj-chán se všemi syny a vnuky; z Emilu a Kobaku Ögedej-kaan se svými dětmi a s celým svým rodem;²¹ a z východu jejich strýcové Otčigin a Bilgütej-noján a jejich bratranec Elčidaj-noján, syn Kačiunův, a ze všech končin se v místě Kelüren dostavili *emírové* a přední mužové vojska. Toluj-chán, jehož titul je *Jeke-noján* a Ulug-noján, byl pánem domu a původního jurtu svého otce a byl tam.

Zmíněné shromáždění se tři dny a noci oddávalo hodování, pospolitosti a veselí. Potom rozmlouvali o záležitostech říší a o vládě, aby podle Čingischánovy poslední vůle potvrdili kaanskou hodnost Ögedejovi. Nejprve všichni synové a princové společně řekli Ögedej-kaanovi: „Z Čingischánova rozkazu musíš s Boží pomocí vzít do ruky vládu, aby si pyšní páni opásali duši pásem služby a daleko i blízko, Turci i Tádžikové, byli poslušni a podrobeni rozkazu.“ Ögedej-kaan odpověděl: „Třebaže Čingischánův rozkaz v té věci platí, jsou tu přece starší bratři a strýcové, a zvláště mladší bratr Toluj-chán je hodnější toho, aby se této věci ujal a zavázal se k ní. Neboť podle mongolského obyčeje a práva zaujímá otcovo místo nejmladší syn z nejstaršího domu a spravuje jeho jurt a dům; a Ulug-noján je nejmladší syn Velké ordy, ve dne v noci, časně i pozdě býval v otcově blízkosti a *jusun* i *jasu* viděl, slyšel a zná.“²²

²¹. Kajalyk ležel v Sedmířčí (dnešní jihovýchodní Kazachstán), v oblasti Čagatajova údělu; Emil a Kobak jsou řeky v oblasti Tarbagataje, kde měl svůj úděl (jurt) Ögedej. Temüge-otčigin byl nejmladší Čingischánův bratr, Bilgütej (Belgütej) jeho nevlastní bratr a Kačiun další vlastní bratr; jejich údělová území ležela na východě říše.

²². *Jusun* (mong. *josun*) znamená zvykové právo, obyčej, na rozdíl od *jasy*, psaného či

Jak bych mohl, když je tu on a když jsou tu oni, usednout na kaanský stolec?“ Princové společně pravili: „Čingischán tuto velkou věc svěřil ze všech synů a bratrů tobě a její rozvazování i svazování vložil do tvých rukou. Jak bychom mohli jeho pevný rozkaz a závazné nařízení měnit a obracet?“ Po velkém naléhání a přemlouvání i Ögedej-kaan uznal za nutné poslechnout otcova rozkazu a řídit se radou strýců a bratrů, a k tomu svolil. Všichni smekli čapky z hlav a přehodili si pásy přes ramena a v roce hūker-jil, to jest v roce vola, jenž odpovídá měsícům roku 626 (1228/1229),²³ ho Čagataj vzal za pravou ruku, Toluj-chán za levou a jeho strýc Otčigin za pás a posadili ho na kaanský trůn. Toluj-chán držel pohár a všichni přítomní, uvnitř i vně stanu audienčního, jeden po druhém poklekli, blahopřáli říši k jeho chánství a dali mu jméno Kaan.

Kaan pak nařídil přinést statky a poklady a každému, příbuzným i cizím, i celým kmenům, je dal rozdělit bez míry, podle šíře své štědrosti. Když skončil s hodováním a rozdáváním, nařídil, aby podle starého *jasaku* a podle jejich obyčeje a obřadu po tři dny za sebou obětovali pro Čingischánovu duši pokrm. Vybral čtyřicet dívek krásného vzhledu z rodu a kmene (*uruk*) emírů, kteří byli v jeho službě, a v drahocenných šatech zdobených drahokamy a klenoty je spolu s vybranými koňmi poslali k jeho duši.²⁴

Protože příběh o tom, jak Kaan usedl na stolec říše, je u konce, začneme nyní jeho dějiny a sepíšeme je tak, jak jsme sepsali dějiny Čingischánovy: po několika letech zvlášť, a po každém takovém oddíle uvedeme dějiny panovníků v končinách říší a těch, kdo z jeho rodu samostatně vládli v té či oné zemi; pak se opět vrátíme k jeho dějinám, až bude vyprávění úplné. Bůh je ten, u koho hledáme pomoc, a na Něho se spoléháme.

vyhlášeného zákona. Pravidlo, že otcovo ognisko, jurt a hlavní majetek dědí nejmladší syn („otčigin“, strážce ohně), bylo mongolskou obdobou minorátu; Ögedej se jím zde formálně zdráhá přijmout hodnost.

²³. Podle čínských pramenů se kurultaj, který Ögedej zvolil, konal na podzim 1229 u řeky Kerulenu (Rašídův Kelüren) v dnešním východním Mongolsku.

²⁴. Jde o pohřební obětiny (tur. aš, „pokrm“) a o rituální zabití dívek a koní, kteří měli zesnulého chána doprovázet na onen svět.

Vyplenili ji a podrobili a zanechali tam emíra jménem Tangut-bahadur s vojskem jako *tammu*, aby tu zemi střežil.²⁷ Každý o tom mluvil to či ono; když však Kaan usedl na trůn, zmíněnou jasou všechny stěžovatele umlčel.

Potom určil do všech pohraničních krajů a končin říší vojska, aby střežila hranice a země. V Íránu se dosud neutišil zmatek a vzpoura; sultán Džalál ad-Dín stále ještě podnikal výpady. Proti němu vyslal Čormagana-nojana a skupinu emírů se třiceti tisíci jezdci. Kökötaja a Sündaje-bahadura (?) vyslal s podobným vojskem do Kipčaku, Saksínu a Bulgaru. A do Chitaje, Tibetu, Solangky, Džürče a těch krajů poslal skupinu velkých nojanů s vojskem jako předvoj²⁸ a sám se svým mladším bratrem, Möngke-kaanem (?),²⁹ vytáhl za tím vojskem do Chitaje, který se dosud nepodrobil a v jehož krajích dosud pevně vládl chitajský král. A buď pokoj.

Příběh o tom, jak Kaan se svým bratrem Toluj-chánem vytáhl do země Chitaj a dobyl to, co se dosud vzpíralo

V roce bars-jil, to jest v roce tygra, jenž připadá na rabí al-avval roku 627 (leden až únor 1230), vytáhl Kaan se svým bratrem Ulug-nojanem do země Chitaj. Neboť v Čingischánově době, jak bylo vyličeño v jeho dějinách, Altan-chán, král Chitaje, jenž se jmenoval Šouse (?), opustil město Čungdu, jež bylo jedním z jeho sídelních měst, i s mnoha zeměmi, které k němu náležely, odešel do města Namking a do těch krajů, shromáždil kolem sebe velké vojsko a dosud vládl jako král.³⁰ A z krajů, které Čingischán a jeho vojsko dobyli, byly [některé] dosud pevně v moci Mongolů. Kaan ho chtěl svrhnout a všechny ty země vyrvat. Vzal

²⁷. Tamma: stálý vojenský sbor usazený v nově dobyté či pohraniční zemi, složený z oddílů odvedených z různých mongolských jednotek; měl ji střežit a udržovat v poslušnosti.

²⁸. Solangka (mong. Solangqa) je Korea, Džürče (Džürčeni) jsou Džürčenové, zakladatelé říše Ťin, jejímž vládcem byl Altan-chán.

²⁹. Text doslova říká „se svým mladším bratrem Möngke-kaanem“; jak ukazuje následující oddíl, míněn je Toluj, Möngkeho otec.

³⁰. Šouse odpovídá patrně osobnímu jménu posledního skutečného vládce říše Ťin, císaře Aj-cunga (Wan-jen Šou-sü, vládl 1224–1234). Čungdu (Čung-tu) je dnešní Peking, který ťinský dvůr opustil roku 1214; Namking (Nan-t'ing, „jižní hlavní město“) je dnešní Kchaj-feng.

s sebou Toluj-chána a Kölgena, z ostatních svých bratrů a některých synovců a synů, s neobyčejně početným vojskem. Toluj-chána vyslal se dvěma *tumeny* vojska cestou přes Tibet a sám táhl přímoou cestou k jedné provincii Chitaje, kterou její obyvatelé nazývají Hulan-bekeltak (?), to jest lid, který nosí červené kabátce.³¹ Protože Kaanova cesta byla daleká, strávil Toluj-chán ten rok na cestě. Druhého roku, jenž byl rokem zajíce a odpovídá měsícům roku 628 (1231), došel vojsku proviant i zásoby, většina vojáků zhubla a hladověla a dostali se na místo, kde jedli lidské maso, všechna zvířata i suchou trávu. Postupovali přes hory i pláň v honebním šiku (*džerge*), až nejprve dorazili k městu jménem Chančunfu Jangin (?) na břehu řeky Kara-müren.³² Toluj-chán je oblehl; po čtyřiceti dnech obyvatelé města požádali o milost a město vydali. Téměř jeden tumen vojska uprchl na lodích; jejich ženy a děti odvěkli do zajetí, kraj vyplnili a táhli dál.

Příběh o tom, jak Toluj-chán dorazil k místu Tungkan-kahalka, kde vojsko Altan-chána zbudovalo ohradu, a jak to místo, jež bylo jako derbend, obsadil

Když se Toluj-chán přiblížil k místu Tungkan-kahalka,³³ pomyslel si: „To místo je obtížný průsmyk mezi horami a pevná soutěska; nepřítel ho jistě obsadil a střeží, aby se jím nedalo projít.“ A tak tomu také bylo. Když tam dorazil, stálo tam sto tisíc jezdců z vojska Altan-chána, v jejich čele Kadaj-rangu (?) a Kamar-tekudur (?) s několika dalšími emíry. Na pláni a na úbočí hory na oné straně zbudovali ohradu, seřadili se k boji a stáli v šiku, připraveni k bitvě a velmi pyšní a sebejistí pro své velké množství a pro malý počet Mongolů. Když Toluj-chán viděl, že jich je mnoho, povolal si z emírů do soukromí Šigi-Kutuku-nojana³⁴ a poradil se s ním: „Když

³¹. Pers. ; Blochet pokládá místo za porušené. Jde patrně o mong. hula'an degelen, „červené kabátce“, přezdívkou jednoho z ťinských vojsk.

³². Kara-müren („Černá řeka“) je u Rašida Žlutá řeka (Chuang-che). Blochet navrhuje ztotožnit jméno města (pers.) s okresem Jang-sien v kraji Chančung-fu; Toluj totiž táhl přes území jihočínské říše Sung údolím řeky Chan.

³³. Pers. ; mong. qahalqa znamená „brána, průsmyk“. Místo lze patrně ztotožnit se soutěskou Tchung-kuan na Žluté řece, klíčem k ťinskému území; derbend je perské slovo pro opevněnou soutěsku.

³⁴. Šigi-Kutuku, tatarský nalezenec vychovaný Čingischánovou matkou, byl od roku 1206 nejvyšším soudcem (jeke džargučí) říše a měl na starosti evidenci obyvatelstva a

nepřítel zaujal takové postavení a seřazen k boji stojí v šiku, je těžké s ním bojovat. Nejlepší bude, abys se třemi sty jezdci zajel až k nim a uvidíme, zda se hnou z místa, nebo ne.“Kutuku-noján podle rozkazu vyrazil; oni se však vůbec nepohnuli a z místa se nehnuli, aby se jejich šik nerozpadl a zůstali seřazení. Pro své velké množství a převahu a pro malý počet mongolského vojska se v jejich hlavách usadila pýcha a nadutost; dívali se na mongolské vojsko s pohrdáním a mluvili velká slova: „Tyhle Mongoly i s jejich králem obklíčíme a pochyťme a s jejich ženami uděláme to a to“ – a projevovali hanebné myšlenky a nepěkná přání. Bůh Nejvyšší jejich zpupnost a nadutost neschválil a nakonec je dal přemoci.

Když si Kutuku-nojanova výpadu a jeho vojska nevšimli a svého postavení se nevzdali, řekl Toluj-chán: „Dokud se nepohnou z místa, nemůžeme s nimi bojovat; a jestliže se stáhnou, naše vojsko ztratí odvahu a oni budou troufalejší. Nejlepší bude, abychom se obrátili a táhli ke krajům a městům jejich krále, a bude-li to možné, připojili se k Ögedej-kaanovi a k velkému vojsku.“Tokolku-čerbiho, mladšího bratra Boorču-nojana z kmene Arlat, určil s tisícem jezdců za zadní stráž (*karaul*), aby šel za nimi,³⁵ a sami se vydali doprava. Když vojsko Chitaje vidělo, že se odvrátili od boje a zamířili jinam, volali na ně: „My tu stojíme, pojďte, budeme bojovat!“Oni si toho nevšimli a táhli dál. Chitajci se z nutnosti pohnuli ze svého postavení a šli za nimi. Tři dny táhlo mongolské vojsko a oni mu šli v patách. Protože vojsko Chitaje bylo velmi početné, táhlo mongolské vojsko ustrašené a znepokojené. Náhle Chitajci udeřili na Tokolku-čerbiho, který tvořil zadní stráž; před ním byl potok s vodou a bahnem, a čtyřicet mongolských mužů do něj srazili a pobili. Tokolku-čerbi se připojil ke svému vojsku a oznámil, co se stalo. Toluj-chán nařídil, aby provedli čáry *džadamiši*. To je druh kouzelnictví: je několik druhů kamenů, které mají tu vlastnost, že když je vyjmou, vloží do vody a omývají, strhne se hned, i kdyby bylo uprostřed léta, vítr, zima, sníh, déšť a vánice.³⁶ Byl mezi nimi jeden muž z kmene Kankli, který se v

rozdělování poddaných; sepisoval rozsudky do „Modré knihy“.

³⁵. Boorču z kmene Arlat byl jeden z Čingischánových nejstarších druhů a velitel pravého křídla. Čerbi byl titul dvorského úředníka, správce domácnosti a zásobování; karaul znamená hlídku či stráž, zde zadní voj.

³⁶. Džada (tur. jada, jat) byl „dešťový kámen“, jímž turkičtí a mongolští čarodějové údajně přivolávali déšť, sníh a bouři; víra v něj je u stepních národů doložena od raného

tom umění dobře vyznal. Podle rozkazu s tím začal a Toluj-chán si s celým vojskem oblékl pláště do deště a tři dny a noci nesedli z koní. Mongolské vojsko dorazilo do vesnic uprostřed chitajské země, jejichž poddaní uprchli a zanechali tam své statky a dobytek, a nasýtli se tam a oblékli. Ten Kankli prováděl džadamiši tak, že za Mongoly začalo pršet, poslední den se dešť změnil ve sních a přidal se k tomu studený vítr. Vojsko Chitaje, když spatřilo takovou letní zimu, jakou nezažili ani v zimě, bylo ohromeno a zmateno. Toluj-chán nařídil, aby vojsko šlo po tisících do vesnic, vtáhlo koně do domů a přikrylo je, neboť pro velkou prudkost větru a vánice [venku zůstat] nebylo možné. Vojsko Chitaje muselo zůstat uprostřed pláně ve sněhu a vánici a tři dny se nemohlo vůbec hnout. Čtvrtého dne, přestože ještě sněžilo, když Toluj-chán viděl, že jeho vojsko je syté a odpočaté a že mrazem neutrpělo ani ono, ani jeho zvířata, kdežto Chitajci stojí ve velikém mrazu jako stádo ovcí hlavou u ocasu druhého, v tenkých šatech a se zbraněmi zcela zamrzlými, dal udeřit na kotle (*kürge*); celé vojsko si obléklo pláště z valchované plsti a nasedlo na koně. Řekl: „Nastal čas boje a dobrého jména; je třeba být muži.“ Mongolové jako lvi, kteří se vrhají na stádo gazel, udeřili na Chitajce a většinu toho vojska pobili; někteří se rozprchli a zahynuli v horách.³⁷ Oba zmínění vojevůdci unikli s pěti tisíci muži a vrhli se do vody a z vody se jich zachránilo jen málo. A protože se jim [předtím] vysmívali, mluvili velká slova a měli zlé úmysly, bylo nařízeno, aby se se skupinou zajatých Chitajců dopustili skutku lidu Lotova.

Když bylo dosaženo takového vítězství, vyslal Toluj-chán k Jeho Výsosti Kaanovi vyslance s radostnou zvěstí a sám se také vítězný a triumfující vydal k němu. Řeka Kara-müren, která přichází z hor Kašmíru a Tibetu a tvoří hranici mezi Chitajem a Nangijasem, se nikdy nedala přebrodit. Musel tedy vyslat Šin-Čagan-Buku (?) z kmene Urut, aby vyhledal brod. Náhodou toho roku přišla velká povodeň, přinesla mnoho kamení a písku a navršila je na všech místech toho řečiště; proto se voda rozlila po pláni a tekla v ramenech, byla široká jeden farsang a mělká. Čagan-Buka ten brod našel a Toluj-chána převedl, takže vodu bezpečně přešli.

středověku.

³⁷. Líčení odpovídá patrně bitvě u hory Sanfeng (Sanfengšan) u Tün-čou v Che-nanu v únoru 1232, v níž Toluj rozdrtil hlavní polní armádu Tšinů.

Kaan, protože byl Toluj-chán od něho už nějakou dobu odloučen a on slyšel, že nepřítel nad ním získal převahu a že velké vojsko je od něj daleko, byl velmi znepokojen. Když k němu dorazila radostná zpráva o vítězství a o jeho bezpečí, velmi se zaradoval a potěšil. Když Toluj-chán přijel, velmi ho poctil a hojně mu vzdal chválu. A protože se tak nečekaně dosáhlo takového vítězství, nechal tam Tokolku-čerbiho a některé další emíry s vojskem, aby záležitost Altan-chána jednou provždy urovnali a všechny země Chitaje vyrvali, a sami se šťastně a úspěšně vrátili. Toluj požádal o svolení jet napřed a na cestě náhle zemřel.

Vypráví se to takto: Kaan před několika dny onemocněl a byl už ve smrtelné agónii. Toluj-chán přišel k jeho lůžku. Kamové podle svého obyčeje odříkali zaklínadla a jeho nemoc smyli vodou v dřevěné misce. Toluj pro velkou lásku, kterou choval k bratrovi, vzal tu misku a s plnou pokorou řekl: „Věčný Bože, ty víš a znáš, že je-li to vina, pak jsem se jí dopustil více já, neboť jsem v zemích připravil o život tolik lidí, jejich ženy a děti odvedl do zajetí a rozplakal je. A jestliže si Kaana bereš pro jeho dobrotu a zdatnost, já jsem lepší a zdatnější. Jemu odpust' a místo něho povolej k sobě mne.“ Když s plnou pokorou pronesl tato slova, vypil tu vodu, v níž byla smyta nemoc. Ögedej-kaan se uzdravil a Toluj, když si vyžádal svolení, odjel a po několika dnech onemocněl a zemřel.³⁸ Tento příběh je dobře známý a Toluj-chánova *chatun* Sorchachtani-beki vždycky říkala: „Ten, kdo byl mou radostí a touhou, odešel kvůli Ögedej-kaanovi a obětoval se za něj.“

Kaan strávil léto v zemi Chitaj v místě Altan-kada (?), potom dal povel k odchodu a v roce ...³⁹ se vítězný a triumfující utábořil ve svém sídelním městě.

³⁸. Kam: turkické označení šamana. Toluj zemřel roku 1232 na zpáteční cestě z Chitaje do Mongolska.

³⁹. Rok v textu chybí; v rukopisu B je zde mezera.

Příběh o boji Tokolku-čerbího s vojskem Chitaje a o jeho porážce, o tom, jak mu Kaan poslal pomoc a jak mu na pomoc přišli Nangijasové, o zničení Altan-chána a o dobytí celého Chitaje

Po nějaké době se vojsko Chitaje shromáždilo a svedlo s Tokolku-čerbím bitvu. Ten byl poražen, dal se na útěk a stáhl se daleko nazpět; poslal k Kaanovi vyslance a žádal o pomoc. Kaan řekl: „Od Čingischánových časů jsme s vojskem Chitaje bojovali mnohokrát, pokaždé jsme je přemohli a většinu jejich krajů jsme dobyli. Že nyní porazili naše vojsko, je znamením jejich pádu: jako lampa, která ve chvíli hasnutí jasně a krásně vzplane, a pak dohoří a zhasne.“ A nařídil, aby Tokolkuovi poslali na pomoc vojsko. A protože mezi králi Mačínu, kterému Mongolové říkají Nangijas, a králi Chitaje, kteří byli z rodu Džürče, panovalo staré nepřátelství, poslal Kaan *jarlyk*, aby jim přispěli na pomoc a vtrhli z oné strany, zatímco mongolské vojsko z této strany, a aby společně oblehli město Namking. Podle rozkazu přivedli k městu Namking velká vojska. Říká se, že obvod toho města je čtyřicet farsangů a že má tři hradby a z obou stran [je obtéká] řeka Kara-müren. Mongolské vojsko a Nangijasové společně město oblehli, postavili mnoho praků a na hradby přistavili žebříky, podkopníky s háky rozestavili u paty hradeb a dali se do boje. Emírům a vojsku Chitaje bylo jasné a jisté, že město dobudou, a uvažovali: „Náš král je malomyslný; když mu to povíme, zemře z velkého strachu a hrůzy a věc se nám docela vymkne z rukou.“ Tajili to tedy před ním a on se se svými chatunami a konkubínami podle jejich obyčeje v palácích a zámcích oddával zábavám. Když se chatuny a konkubíny dozvěděly, že město bude dobyto, plakaly. Altan-chán se zeptal, co je příčinou; oznámili mu, jak to s městem vypadá. Nevěřil tomu, vystoupil na hradbu a přesvědčil se na vlastní oči. Když nabyl jistoty, pomyslel na útěk. S několika chatunami usedl na loď na velkém průplavu, který přivedli do města z řeky Kara-müren, odplul do jiné krajiny po řece a odešel do jiného města. Když se to Mongolové a lid Nangijasů dozvěděli, poslali za ním vojska a to město oblehli; odtamtud uprchl na lodi do jiného města⁴⁰. Stejně tak se vydali za ním a oblehli ho

⁴⁰. Jarlyk: písemný výnos chána. Spojenectví se sungskou Čínou (Mačín, Nangijas) proti Ťinům bylo uzavřeno roku 1233; sungská vojska se pak podílela na konečném

v jeho pevnosti. Protože cesta k útěku byla daleká a zatarasená a vojsko Mongolů a Nangijasů to město zapálilo, Altan-chán pochopil, že město dobudou, a řekl emírům a chatunám: „Po tolika letech vlády a po všech počtech nechci jako zajatec Mongolů zemřít zabit v potupě.“ Oblékl svého *korčiho*⁴¹ do svého roucha, posadil ho na svém místě na trůn, sám odešel stranou a oběsil se, až zemřel; pohřbili ho. V některých dějinách se píše, že se oblékl do hábitu po způsobu kalandarů a skryl se,⁴² a v dějinách Chitaje stojí, že když zapálili město, uhořel; ani jedno z toho však není pravda a jisté je, že se oběsil a zemřel.⁴³ Dva dny nato město dobyli a toho, koho posadil na své místo, zabili; vojsko Nangijasů vtáhlo do města. Mongolové zjistili, že ten, koho zabili, není Altan-chán, a pátrali po něm. Tvrdili jim, že uhořel; Mongolové tomu nevěřili a žádali jeho hlavu. A protože vojsko Nangijasů vědělo, jak se věc má, pomáhalo – ačkoli byli Altan-chánovými nepřáteli – zabránit tomu, aby ho vytáhli z hrobu a vydali jeho hlavu, a spolu s Chitajci se vymlouvali, že uhořel. Mongolové však pro jistotu jeho hlavu nadále žádali, a oni věděli, že kdyby dali jinou hlavu, Mongolové by při prohlídce nepoznali, že to není jeho hlava; nakonec jim dali lidskou ruku. Z toho důvodu se Mongolové na Nangijasý rozhněvali, avšak v té době nebylo možné se s nimi přít.⁴⁴

Zkrátka: Tokolku-čerbi a vojsko dobyli tímto způsobem, jak bylo vyličeno, všechny země Chitaje, a toto vítězství se udalo v roce *morin-jil*, to jest v roce koně, v měsíci džumádá I roku 631 (únor 1234). V témž roce poslal ke Kaanovu dvoru z krajiny Solangka nesčetně *turkaků* a *kezikbánů*⁴⁵ a jejich velitelem byl Öng Suna (?).

dobytí t'inského území. Obléhání Kchaj-fengu trvalo od jara 1232; císař Aj-cung uprchl počátkem roku 1233 do Kuej-te a odtud do Cchaj-čou, kde byl v únoru 1234 obklíčen a spáchal sebevraždu. Tím říše T'ín zanikla.

⁴¹. Korči – „nositel toulce“, člen tělesné stráže panovníka.

⁴². Kalandaři – potulní muslimští dervišové.

⁴³. Poslední t'inský císař Aj-cung v únoru 1234 v obleženém Cchaj-čou předal trůn svému veliteli a spáchal sebevraždu; nástupce padl ještě týž den při dobytí města.

⁴⁴. Podle čínských pramenů odvezli Sungové část ostatků posledního t'inského císaře do svého hlavního města; spory o dělení t'inského území vedly již roku 1234 k otevřené válce Sungů s Mongoly.

⁴⁵. Turkak (turghak) je příslušník denní stráže, kezikbán člen střídající se gardy (kešiku); patrně tedy jde o vojáky gardy. Blochet místo „nesčetně“ (bí hadd) navrhuje číst „z pohraničí“ (sarhadd). Solangka je mongolské jméno Koreje a přilehlých oblastí Mandžuska.

Když jsme tedy podrobně sepsali šestileté dějiny Kaana od počátku roku *hüker-jil*, to jest roku vola, jenž připadá na měsíc rabí I roku 626 (únor 1229), do konce roku *morin-jil*, to jest roku koně, jenž připadá na měsíc džumádá I roku 631 (únor 1234), započneme nyní a sepišme stručně a zkráceně dějiny chakánů, chalífů, králů, sultánů a atabeků okrajových zemí Východu i Západu a těch, kdo z Kaanova pověření vládli v některých krajích samostatně; potom se vrátíme k dějinám Kaana a povíme, co se dělo od té doby dále, dá-li Bůh.

Dějiny chakánů Chitaje a Mačínu, chalífů, sultánů, králů a atabeků zemí Íránu, Sýrie, Egypta a jiných a emírů, kteří vládli v některých krajích a byli Kaanovými současníky od počátku roku *hüker-jil* (rabí I 626) do konce roku *morin-jil* (džumádá I 631), spolu s dějinami ještě jednoho roku, roku *kulugna-jil*, to jest roku myši, jenž odpovídá měsícům roku 625 a byl rokem smrti Čingischána a nástupu Kaana na trůn –stručně a zkráceně

Dějiny panovníků Chitaje, kteří v uvedeném období vládli. Šousu.⁴⁶

Dějiny panovníků Mačínu, kteří v uvedeném období vládli. Lizun [mezera v rukopisech] čtyřicet jeden rok [mezera] sedm let.⁴⁷

⁴⁶. Ĺínský císař Aj-cung (vládl 1224–1234), vlastním jménem Šou-sü; Blochet upozorňuje, že výše (na str. 16) je jméno zapsáno jinak.

⁴⁷. Lizun je sungský císař Li-cung, který vládl v letech 1224–1264, tedy 41 let; údaj „sedm let“ patrně udává, kolik let jeho vlády spadalo do popisovaného období.

Dějiny chalífů, sultánů, vládců, atabeků a mongolských emírů, kteří během uvedené doby vládli v některých zemích

Dějiny chalífů. V Bagdádu vládl v plné moci abbásovský chalífa an-Násir li-Dín Alláh. Počátkem roku 627 (1229/1230) zemřel a na jeho místo nastoupil jeho syn az-Záhír; v roce 628 (1230/1231) i ten zemřel a na jeho místo dosadili za chalífu al-Mustansira bi-lláh.⁴⁸

Dějiny sultánů. V Iráku a Ázerbájdžánu vládl v plné moci sultán Džalál ad-Dín.⁴⁹ Počátkem roku 625 (prosinec 1227 – leden 1228) se vrátil z Isfahánu do Tabrízu a vytáhl proti Gruzii. A protože sultán Rúmu a vládcové Sýrie, Arménie a těch krajů se báli jeho převahy a nadvlády, všichni povstali, aby ho odrazili: vojsko Gruzínců, Arménů, Alanů, Sarír, Lezgů, Kipčaků, Súsánů, Abcházců a Chánitů se shromáždilo na jednom místě. Sultán se utábořil v jejich blízkosti u Mandúru, a znepokojen množstvím nepřátelských jezdců se o té věci radil s vezírem Juldúzčím a s předními muži říše. Juldúzčí řekl: „Nejlepší bude –protože počet našich mužů nedosahuje ani setiny jejich –přejít přes Mandúr, odříznout jim vodu a dříví a zadržet je, až zeslábnou hladem a žízni a jejich koně zhubnou; pak se s rozvahou pustíme do boje.“ Sultána ta slova rozlítla, udeřil vezíra kalamárem do hlavy a řekl: „Jsou stádo ovcí; co je lvu po množství stáda?“ A Juldúzčí za tu zradu odvedl padesát tisíc dinárů. Sultán řekl: „Ačkoli je ta věc těžká, je třeba bojovat s důvěrou v Boha.“

Druhého dne se seřadily šiky a cizí vojsko vidělo sultána uprostřed jeho vojska jako horu na kolbišti. Sultán vystoupil na pahorek, aby je prohlédl, a spatřil korouhve Kipčaků. Poslal k nim Kúšqara (?) s dvaceti tisíci muži, s bochníkem chleba a trochou soli, a připomněl jim dřívější závazky. Kipčakové ihned přitáhli oštěže a odtáhli stranou. Vojsko Gruzínců se

⁴⁸. Rašídova data zde neodpovídají skutečnosti: an-Násir zemřel roku 622 h. (1225) a az-Záhír roku 623 h. (1226); al-Mustansir vládl do roku 1242.

⁴⁹. Džalál ad-Dín Mengübirni, syn posledního chórezmského Muhammada, se po návratu z Indie (1224) zmocnil západního Íránu a Ázerbájdžánu; zemřel roku 1231 na útěku před Čormaganovým vojskem. Sarír je horská země v Dagestánu, Lezgové (Lakzové) dagestánský národ; Súsán jsou patrně Svanové a Chánité patrně Čanové (Lazové) z pobřeží Černého moře. Seznam přebírá Rašíd od Džuvajního.

přiblížilo; vzkázal jim: „Dnes jste přitáhli a jste unaveni. Teď at' se jen pro zábavu a na zkoušku utkají mladíci z obou stran a my se budeme dívat z povzdálí.“ Gruzínům se to zalíbilo a ten den až do noci na obou stranách útočili a ustupovali. Nakonec vystoupil jeden ze statečných gruzínských šlechticů (azňaurů) a sultán v přestrojení

*vyrazil z vojska jako lev,
směle se postavil proti tomu lvu.*

Ze všech stran se lidé dívali, a sultán ještě v trysku koně

*kopím ho zasáhl do opasku,
že mu roztříštil pancíř i přezku.*

Ten muž měl tři syny; vyšli proti němu jeden po druhém a sultán každého z nich jediným útokem zabil. Tu vyrazil na kolbiště další azňaur, nesmírně strašlivé postavy, a protože sultánův kůň byl unaven, chystal se nad ním zvítězit. Sultán v okamžiku seskočil z koně a jediným bodnutím kopím ho srazil a zabil. Když to sultán viděl, jediným útokem [jeho lidé] obrátili všechny nepřátele na útěk. A sultán přitáhl k Achlátu.

Obyvatelé zavřeli brány a odmítli přijmout dobrou radu. Sultán je obléhal dva měsíce, až měšťané hladem dospěli na pokraj smrti. Tehdy sultán nařídil, aby ze všech stran naráz zaútočili, a vtrhli do města. Sultán se ubytoval v paláci Malika Ašrafa.⁵⁰ Mudžír ad-Dín, jeho bratr, a jeho gulám Izz ad-Dín Ajbak se uchýlili do vnitřní pevnosti, aniž měli zásoby. Mudžír ad-Dín vyšel ven jako první a sultán mu prokázal plnou poctu; po něm vyšel i Ajbak. Sultánova pokladnice se opět naplnila statky Malika Ašrafa. A protože porazil Gruzínce a dobyl Achlát, rozšířila se pověst o jeho velikosti a moci; králové Egypta a Sýrie po vzoru chalífů z Města míru (Bagdádu) posílali k jeho dvoru posly se vzácnými dary a jeho moc se znovu povznesla.

Odtud se vydal do Chartabirtu. Do jeho těla se tehdy vloudila slabost. V té době se sultán Arzan ar-Rúmu, protože v čase, kdy (Džalál ad-Dín) obléhal Achlát, pomáhal sultánovu vojsku pící a zásobami, těšil všemožné

⁵⁰. Achlát (Chilát) leží na severozápadním břehu jezera Van ve východní Anatolii. Malik Ašraf (al-Ašraf Músá) byl ajjúbovský vládce Džazíry a Achlátu, synovec Saladinův; Džalál ad-Dín, poslední chórezmsáh, dobyl Achlát na jaře 1230.

přízni a poctám.⁵¹ Ten mu oznámil, že Alá ad-Dín z Rúmu obnovil mír s králi Aleppa a Sýrie, že se dohodli na tažení proti sultánovi, shromažďují vojsko a neustále mu vyhrožují: „Kdyby sultán u bran Achlátu nedostával od tebe píci, nemohl by se tam udržet.“ Když sultán tu řeč uslyšel, ač byl nemocen, ihned nasedl na koně. Když dorazil na pláň u Múše, narazilo na jeho cestě šest tisíc mužů, kteří šli té koalici na pomoc; jediným útokem je všechny pobili.

Po několika dnech se vojska k sobě přiblížila. Sultán Rúmu, Malik Ašraf a další králové oněch zemí se spojili a měli tolik válečných strojů a výzbroje, že se to nedalo spočítat. Seřadili šiky na vrcholu pahorku; vrhači naftového ohně a samostřelníci stáli vpředu za mohutnými štíty, jezdci a pěšáci vzadu. Když nadešla chvíle boje, chtěl sultán vystoupit z nosítek a nasednout na koně, ale pro převahu nemoci nedokázal udržet otěže a jeho kůň se obrátil zpět. Důvěrníci řekli: „Sultánovi je třeba dopřát chvíli oddechu,“ a proto se osobní korouhev obrátila zpět. Právě i levé křídlo si to vyložily jako útěk a daly se na útěk. Nepřátelé se však domnívali, že je to sultánova lest, aby je vylákal na planinu, a hlasatel v jejich vojscích vyvolával, ať se nikdo nehne z místa. Sultána Alá ad-Dína z Rúmu se zmocnil takový strach, že neměl stání ani klidu, takže Malik Ašraf nařídil spoutat jeho mezkovi přední i zadní nohy.⁵²

Když se sultánovo vojsko rozprchlo na všechny strany, obrátil se sultán z nutnosti k Achlátu, odvolal odtud oddíl určený k jeho střežení a odešel do Choje. Bratra Malika Ašrafa, Mudžír ad-Dína, propustil se vši ctí a poctou a Takí ad-Dínovi dal svolení k návratu na přimluvu chalífy al-Mustansira bil-Láha. Husám ad-Dín Kajmarí uprchl; jeho choť, dceru Malika Ašrafa, poslal (sultán) s veškerou laskavostí zpět, zahalenou a v bezúhonnosti. Izz ad-Dín Ajbak, který byl vězněn v okovech na pevnosti Dizmár, tam rovněž nezůstal.

Mezitím přišla zpráva, že Čormagan-*noján* s velkým vojskem překročil Amudarju a míří na sultána.⁵³ Sultán ustanovil vezíra Šams ad-Dína

⁵¹. „Sultán Arzan ar-Rúmu“ je seldžucký vládce Erzurumu Rukn ad-Dín Džahánšáh, bratranec a soupeř rúmského sultána Alá ad-Dína Kajkubáda I. (vl. 1220–1237).

⁵². Jde o bitvu u Jassýčemen nedaleko Erzincanu v srpnu 1230, v níž spojená vojska rúmských Seldžuků a Ajjúbovců porazila Džalál ad-Dína.

⁵³. Čormagan (Čormaqan) z kmene Sunit byl Ögedejem vyslán r. 1229/1230 s vojskem

Juldúzčího k obraně pevnosti Gírán (?), svěřil mu harém a sám se odebral do Tabrízu. A ačkoli on i chalífa, králové a sultáni Rúmu a Sýrie byli v nepřátelství, poslal ke každému z nich posla a zpravil je o příchodu Mongolů. Obsah poselství byl, že Tataři jsou nesmírně početní a tentokrát víc než kdykoli předtím a že se jich vojska těchto krajů zalekla. „Jestliže mi nepomůžete počtem a výzbrojí, tedy mně, který vám stojím jako val – zmizím-li z cesty, nebudete jim moci vzdorovat. Pro sebe, pro své děti a pro muslimy pomozte každý oddílem vojska a korouhví, aby se, až se k nim donese pověst o naší svornosti, poněkud zarazili a aby i naši vojáci nabyli odvahy. A budete-li v této věci liknaví, uvidíte sami, co uvidíte.“

*Vy –každý z vás –hled'te zachránit život,
a rozum svůj v té věci napněte ze všech sil.*

Šťestí spojené s mocí Čingischána a jeho rodu však mezi ně vneslo svár a sultánova naděje se změnila v beznaděj. Náhle přišla zpráva, že mongolské vojsko dorazilo do Saráwu. Sultán se obrátil k Bíšgínu a v paláci, kde se ubytoval, strávil noc nahoře na jeho střeše. Sultán to nepokládal za dobré znamení, ale předstíral statečnost. Druhého dne se vydal k Mughánu. Po pěti dnech se k tábořišti přiblížilo mongolské vojsko. Sultán zanechal zavazadla a odešel do hor Kabán (?). Když Mongolové našli sultánův tábor prázdný, obrátili oště.

Zimu roku 628 hidžry (1230/1231) strávil sultán v Urmíji a Ušnuji. Na vezíra Šaraf al-Mulka byla vznesena pomluva, že v době sultánovy nepřítomnosti, kdy o něm přestaly přicházet zprávy, vztáhl chtivou ruku po harému a pokladně. Když sultán přišel do těch končin, vezír ze strachu nevyšel z pevnosti a žádal si přísahu a záruky. (Sultán) na jeho prosbu poslal Bukú-chána, aby ho vyvedl, a řekl: „Juldúzčího jsem pozvedl z hlubin ponížení na vrchol vznešenosti, a on mi takto splácí dobrodiní! “Svěřil ho kotválovi (veliteli) pevnosti a jeho zavazadla dal vyplnit. Vezír v tom žaláři nezůstal naživu. Sultán se pak obrátil do Dijár Bakru.

Když se mongolské vojsko vrátilo k Čormaganovi, pohnal je k odpovědnosti: „Proč jste se vrátili a nevynaložili veškerou snahu a úsilí

asi 30 000 mužů proti Džalál ad-Dínovi; poté se jeho armáda usadila v Ázerbájdžánu a Arránu jako trvalá pohraniční posádka (*tamma*) a on řídil mongolskou moc v západním Íránu a Zakavkazsku až do počátku 40. let 13. století.

při pronásledování sultána? Jak lze dát oddech takovému nepříteli, když zeslábl?“ A vyslal za ním emíra Najmase (?) a skupinu emírů s početným vojskem. Sultán předtím poslal Bukú-chána zpět na zvědy, aby zjistil, jak se věci mají s mongolským vojskem. Když dorazil do Tabrízu, řekli mu, že z Iráku přišla zpráva, že (Mongolové) se rozešli a že v těchto krajích po té chásce není ani stopy. Bukú-chán se bez jakékoli opatrnosti vrátil a zvěstoval sultánovi jejich odchod. Sultán, všichni emírové i vojáci se z toho zaradovali, oddali se hodům a veselí a dva tři dny strávili v bezstarostnosti a radovánkách.

Jedné půlnoci na ně udeřilo mongolské vojsko. Sultán spal v nejhlubším opojení. Or-chán, jakmile se o jejich příchodu dozvěděl, přiběhl k sultánovu lůžku; ale ač ho volali, nebylo možné ho probudit, až mu vylili na tvář studenou vodu a přišel k sobě. Když spatřil, co se děje, dal se na útěk a nařídil Or-chánovi, aby korouhev nechal stát na místě a vzdoroval tak dlouho, dokud on nezíská náskok a neodjede. Or-chán chvíli vydržel a pak se také dal na útěk. Mongolové se v domnění, že je to sultán, pustili za ním; když poznali (omyl), vrátili se a pobili každého, koho spatřili. Sultán se sám vydal na cestu a jel v největším spěchu.

O jeho konci se vypráví různě. Někteří říkají, že v horách, když v noci spal pod stromem, narazila na něj skupina Kurdů, a z chtivosti po koni a šatech mu rozpárali břicho. Oblékli si jeho šat a zbraně a přišli do města. Několik (sultánových) důvěrníků šat a zbraně poznalo a zadrželo je. Pán Ámidu je, když se o věci dozvěděl, dal popravit; sultána převezli do Ámidu, pohřbili ho a nad jeho hrobem postavil kupoli.⁵⁴ Jiní zase tvrdí, že dobrovolně odevzdal zbraně a šaty, oblékl jejich hrubý oděv a v šatu súfíů putoval po zemích. Tak či onak, jeho vláda skončila.

Co se týče sultána Ghijás ad-Dína, s ním se stalo toto. V roce 624 hidžry (1226/1227), když se bojovalo s Mongoly před Isfahánem, úmyslně opustil levé křídlo, které mu svěřil jeho bratr, a vydal se cestou přes Luristán do Chúzistánu. Chalífa an-Násir mu poslal čestné roucho a listinu o sultánství. Odtamtud se vrátil, a v době, kdy byl sultán Džalál ad-Dín v Arménii a Gruzii, se obrátil k Alamútu. Alá ad-Dín ho přijal

⁵⁴. Ámid je dnešní Diyarbakır v jihovýchodním Turecku. Džalál ad-Dín zahynul v srpnu 1231 v horách Dijár Bakru.

s okázalostí a úctou a prokázal mu náležité služby.⁵⁵ Po nějaké době se znovu rozhodl odejít do Chúzistánu. Poslal do Kermánu k Burák-hádžibovi posla s oznámením o svém postavení; mezi nimi došlo k úmluvě a přísaze a ujednali, že mu Burák vyjde vstříc až k poušti u Abarkúhu.⁵⁶

Sultán se s matkou vydal do Kermánu a Burák mu vyšel naproti na zmíněné místo s asi čtyřmi tisíci jezdci a po dva tři dny mu sloužil podle všech pravidel. Když (však viděl), že se sultánem není víc než pět set jezdců, zachtělo se mu pojmout jeho matku za ženu. Jednoho dne přišel, usedl se sultánem na týž koberec, začal ho oslovovat „synu“ a své emíry rozesadil každého na místo některého z (sultánových) hodnostářů. Pak poslal žádost o ruku matky. Sultán, protože neviděl, jak by se tomu mohl ubránit, s tím souhlasil. Jeho matka se po zdráhání a odmítání svolila, aby uzavřeli sňatkovou smlouvu. Po mnohém naléhání vešel (Burák) se skupinou služebníků, kteří měli pod kabáty pancíře, do domu a slavil svatbu.

Když dorazili do města Guvášíru, hlavního města Kermánu, a uplynulo několik dní, přišli k sultánovi dva z Burákových příbuzných a řekli: „Buráku se nesmí věřit, neboť je věrolomný a lstivý. Našli jsme příležitost: odstraníme-li ho dřív (než on nás), budeš ty sultánem a my tvými služebníky.“ Sultánova ryzí povaha mu nedovolila svolit k porušení úmluvy a přísahy. Ale protože slunce štěstí toho rodu už chýlilo k západu, jeden z jeho důvěrníků tu řeč v soukromí vyzradil Burákovi. Ten ihned vyšetřil celou věc u svých příbuzných a u sultána Ghijás ad-Dína a oni se k té záležitosti přiznali. Před sultánovýmá očima dal (Burák) rozsekat jejich údy na kusy; sultána uvěznil v pevnosti a potom tam poslal (lidi), aby mu hodili tětivu na krk a zahubili ho. Sultán vykřikl: „Což jsme nakonec neuzavřeli úmluvu, že se nebudeme jeden druhému ukládat o život? Proč ji bez příčiny dovoluješ porušit?“ Jeho matka, když uslyšela hlas syna, se dala do křiku; uskrtili oba. Tímto způsobem (Burák) zahubil

⁵⁵. Alá ad-Dín Muhammad III. (vl. 1221–1255) byl nizárovský ismá'ílský imám sídlící na hradě Alamút v pohoří Alborz; jeho stát zlikvidoval až Hülegü r. 1256.

⁵⁶. Burák-hádžib, původem Kara-Chitaj, se zmocnil Kermánu (vl. asi 1222–1235) a založil tam dynastii Kutlugchánovců, která se brzy podřídila Mongolům a vládla pod jejich svrchovaností až do počátku 14. století.

i celé jeho vojsko. Hlavu sultána Ghijás ad-Dína poslal ke dvoru Kaana se vzkazem: „Měli jste dva nepřátele, Džalál ad-Dína a Ghijás ad-Dína; hlavu jednoho z nich jsem poslal na znamení své poddanosti.“ Takový byl osud chórezmšáhovských sultánů.

V Rúmu vládl sultán Alá ad-Dín a o jeho činech v tomto období bylo vyprávěno v rámci dějin Džalál ad-Dína.

V Mosulu vládl sultán Badr ad-Dín Lu'lu'...⁵⁷

Dějiny maliků a atabeků

V Mázandaránu ...

V Dijár Bakru vládl Malik Muzaffar ad-Dín, pán Irbílu, a zbylá města kromě Mosulu a jeho okolí ...

V Sýrii vládli synové Malika Ádila, syna Ajjúbova: Malik Mu'azzam a Malik Ašraf; o osudech Malika Ašrafa bylo něco řečeno v rámci dějin sultána Džalál ad-Dína.

V Egyptě mocně vládl Malik Kámil, syn Malika Ádila Sajf ad-Dína Abú Bakra ...

V Maghribu ...

Ve Fársu vládl atabeg Muzaffar ad-Dín Sa'd, syn Zangího; v roce ...zemřel v Bajzá. Chádže Ghijás ad-Dín Jazdí, který byl vezírem a správcem říše, jeho smrt utajil, poslal jeho pečetní prsten na Bílou pevnost (Kal'a-i Sapíd), dal jeho syna, atabega Abú Bakra, vyvést z vězení a přivést, posadil ho do stanu a řekl emířům a vojsku: „Atabeg nařizuje, že následníkem je Abú Bakr.“ Emírové si na znamení poddanosti zavěsili opasky na šíji a (Abú Bakr) se stal atabegem.

V Kermánu mocně vládl Burák-hádžib a o jeho počínání bylo pojednáno v rámci dějin sultána Ghijás ad-Dína.

⁵⁷. Tečkami označuje Blochet místa, která jsou v obou rukopisech (A i B) ponechána prázdná; Rašíd či jeho písaři je zřejmě zamýšleli doplnit později. Badr ad-Dín Lu'lu', původně propuštěnec a regent posledních Zengiovců, vládl v Mosulu do r. 1259.

V Sístánu ...

Dějiny mongolských emírů, kteří vládli provinciím

V Chorásánu byl vládou nad onou zemí a Mázandaránem pověřen Čin-Temür z kmenů Kara-Chitajů. Věc se měla takto. Když Džuči-chán dobyl Chórezm, zanechal ho v Chórezmu jako *šihnu*.⁵⁸ Za vlády Kaana, když posílal Čormagana do Íránu, bylo nařízeno, aby náčelníci a *baskakové* provincií osobně táhli s vojskem a byli Čormaganovi nápomocni. Čin-Temür podle rozkazu vyrazil z Chórezmu cestou přes Šahristánu a i z jiných stran přišlo od každého prince po jednom emírovi. Také Čormagan dosadil spolu s Čin-Temürem po jednom emírovi za každého prince: za Kaana Kelbolata, za Batua Nosala, za Čagataje Kyzyl-Buku a za Sorchachtani-beki a (její) prince Jekeho.⁵⁹

Protože Čormagan zanedbával záležitosti Chorásánu, buřiči a lůza neustále vnášeli do provincií nepokoj a zmatek. Karača a Jagan-Sonkur, dva emírové sultána Džalál ad-Dína, podnikali nájezdy v Nišápúru a jeho okolí, zabíjeli šihny, které Čormagan ustanovil nad provinciemi, a zajímali ty, kdo se hlásili k poddanství Mongolům. Čormagan poslal Kelbolata a Čin-Temüra, aby odrazili Karaču, do okolí Nišápúru a Tusu; Kelbolat se po porážce Karači vrátil. Když se zpráva o nepokojích v Chorásánu donesla ke dvoru Kaana, vydal rozkaz, aby Tajir-bahádur vytáhl s vojskem z Bádghísu, odrazil Karaču a jeho sídla a příbytky vyvrátil (doslova „pustil do nich vodu“).

Podle rozkazu vyrazil. Cestou uslyšel, že Karača, poražen Kelbolatem, se uchýlil do pevnosti Ark v Sístánu. Tajir-bahádur ji šel obléhat, po dva roky vedl podkopy a nakonec ji dobyl. Ze Sístánu poslal k Čin-Temürovi *elčiho* se vzkazem, že správa Chorásánu je svěřena jemu a ať (Čin-Temür) od ní odtáhne ruku. Čin-Temür odpověděl: „Řeči o vzpouře

⁵⁸. Šihna (arab.-pers.) je místodržitel a velitel posádky dosazený dobyvatelem do podrobeného města či kraje; v perských pramenech odpovídá mongolskému *darugači* a turkickému *baskakovi*. Čin-Temür řídil Chorásán a Mázandarán asi v letech 1231–1235.

⁵⁹. Mongolská správa dobytých území byla od počátku společným majetkem celého Čingischánova rodu: každá hlavní větev (Ögedej, Čagataj, Džuči-Batu, Toluž-Sorchachtani) měla v místní správě i ve výnosech z kraje svého zástupce.

obyvatel Chorásánu byly nepravdivé. Jak lze za Karačovu vinu zničit tolik krajů a poddaných? Pošlu s touto zprávou ke dvoru Kaana elčiho a jak přijde rozkaz, tak budu jednat.“ Tajir-bahádur se v hněvu vrátil. Také Čormagan poslal elčiho, aby (Čin-Temūra) a emíry odvolal a přenechali záležitosti Chorásánu a Mázandaránu Tajir-bahádurovi. Čin-Temür však určil Kelbolata, který patřil mezi Kaanovy důvěrníky, aby se s emíry Chorásánu a Mázandaránu vypravil ke dvoru Kaana.

Mezitím Malik Bahá ad-Dín Su'lúk se svým bratrem sestoupil z pevnosti pod podmínkou, že ho pošlou do služeb Kaana.⁶⁰ Čin-Temür se vrátil z Mázandaránu, a když se rozšířila zpráva o tom, co se stalo s Malikem Bahá ad-Dínem, většina obyvatel chorásánských pevností se podrobila. Když (Bahá ad-Dín) přišel k Čin-Temürovi, byl přijat se všemi počtami. Z Mázandaránu určili ispahbada Nusrat ad-Dína z Kabúd-džámy a oba se v doprovodu Kelbolata vydali ke dvoru Kaana, v roce 630 hidžry (1232/1233).

Protože předtím nikdo z emírů oněch zemí k Kaanovi nepřišel, jejich příchod ho potěšil a zaradoval. Nařídil uspořádat hostiny a zahrnul je všemožnou přízní; kvůli tomu se i Čin-Temürovi a Kelbolatovi dostalo rozličných milostí. A řekl: „Za celou tu dobu, co Čormagan odtáhl a dobyl tolik velikých zemí, neposlal k nám jediného malika. Čin-Temür s malým počtem a malou podporou vykonal takovou službu; to jsme shledali chvályhodným.“ Potvrdil mu správu Chorásánu a Mázandaránu a nařídil, aby do ní Čormagan ani jiní emírové nezasahovali; Kelbolata učinil jeho společníkem ve vládě. Ispahbadovi udělil panství od hranic Kabúd-džámy až po Astarábád a panství v Chorásánu –Isfarájin, Džuvajn, Bajhak, Džádžarm, Džurbad a Arghiján –potvrdil Malikovi Bahá ad-Dínovi. Každému z nich dal zlatou *pajzu* a dva *jarlyky* opatřené *tamgou*.⁶¹

⁶⁰. Blochet upozorňuje, že Rašid zde špatně porozuměl místu v Džuvajního *Dějínách dobytých světa*, které opisoval; podle Džuvajního si Malik Bahá ad-Dín kladl za podmínku podrobení, že bude poslán ke Kaanovi. Slova „se svým bratrem“v rukopisech chybějí.

⁶¹. Pajza (čín. paizi) byla kovová destička –podle hodnoty zlatá, stříbrná či dřevěná – opravný držitelé jednat jménem panovníka a využívat poštovní sít; jarlyk je písemný výnos panovníka či prince, tamga pak úřední pečeť, již byl výnos stvrzen. Udělení pajzy a jarlyku bylo formálním aktem investitury místních vládců.

Když se Čin-Temür na základě jarlyku ve své hodnosti upevnil, jmenoval Šaraf ad-Dína pro jeho dávné zásluhy a přednost vezírem a Bahá ad-Dína Muhammada Džuvajního určil za *sáhib-dívána*.⁶² Ostatní emírové poslali do *dívánu* každý za svého prince *bitikčiho* a záležitosti dívánu nabyly lesku a pořádku.

Čin-Temür pak znovu poslal Körgüze s poselstvím ke dvoru Kaana. Kelbolat tomu bránil a říkal: „Je to Ujgur a zařídí si věci ve svůj prospěch; to není vhodné.“ Čin-Temür ho neposlechl. Když (Körgüz) dorazil ke dvoru a vyptávali se ho na poměry v provinciích, vyličil je tak, jak se to líbilo; Jeho Výsosti se jeho výřečnost zalíbila a poslala ho zpět, jak si přál a o co žádal. Čin-Temür se toho již nedožil.⁶³ A Bůh ví nejlépe, co je správné, a k Němu je všechno navráceno.

Poněvadž byly sepsány dějiny chánů, chalífů, sultánů, maliků, atabeků a mongolských emírů, kteří byli v uvedeném šestiletém období současníky Ögedeje-kaana, začneme znovu dějiny Ögedeje-kaana po tomto období a podrobně je sepíšeme, dá-li Bůh Všemohoucí.

⁶². Sáhib-díván („pán úřadu“) byl nejvyšší finanční a správní úředník provinční správy. Bahá ad-Dín Muhammad Džuvajní byl otcem historika Atá-Malika Džuvajního, autora *Dějin dobyvatele světa*, z nichž Rašíd v tomto oddíle vydatně čerpá, a vezíra Šams ad-Dína Džuvajního.

⁶³. Körgüz (Kürküz), ujgurský písař, se po Čin-Temürově smrti (asi 1235) stal správcem Chorásánu a Mázandaránu; proslul provedením soupisu obyvatel a zavedením pořádku ve výběru daní. Zahynul na počátku 40. let 13. století.

Dějiny Ögedeje-kaana od počátku *qonin jil*, tj. roku ovce, jenž začal v měsíci džumádá I roku 632 hidžry (1235), až do konce *hükär jil*, tj. roku krávy, jenž začal v měsíci ša‘bánu roku 638 (1241), což je období sedmi let; v tomto období uspořádal dva velké kurultaje, vyslal prince a emíry do zemí Kipčaku, Máčínu a dalších míst, na každém místě nařídil stavět vznešené stavby, zakládat města a paláce, a v posledním roce, který byl třináctým od jeho nástupu na trůn a patnáctým od smrti Čingischána, zemřel

Dějiny o tom, jak Kaan svolal kurultaj a vyslal prince a emíry do okrajových krajů a na hranice říše

Kaan poté, v roce koně, když se vrátil z dobývání zemí Chitaje, uspořádal shromáždění a *kurultaj* na místě Talan-Dabsang (?).⁶⁴ V tomto roce ovce si přál znovu shromáždit všechny potomky, příbuzné a emíry a dát jim znovu vyhlásit *jasu* a nařízení. Všichni se podle rozkazu dostavili a (Kaan) je všechny zahrnul rozmanitými milostmi a přízní. Po celý měsíc bez přestání spojoval s příbuznými na hostinách ranní pitku s večerní. Podle zavedeného zvyku, který byl vlastností Jeho Výsosti, rozdál všechny statky nahromaděné v pokladnicích (přítomným).

Když skončili s hostinami a veselím, obrátil se k uspořádání záležitostí říše a vojska. A protože některé okrajové oblasti říše ještě nebyly podmaněny a v některých provinciích se jisté skupiny bouřily, zabýval se nápravou těchto věcí: každého z příbuzných určil na některou stranu a sám se chystal osobně vytáhnout do Dašt-i Kipčaku. Möngke-kaan, ač byl ještě v rozpuku mládí, díky dokonalému rozumu a stařecké rozvaze, které měl, Kaanovi ohledně jeho tažení připomněl: „My všichni, synové

⁶⁴. Blochet ztotožňuje toto místo s lokalitou Dalan-daba („Sedmdesát kopců“) uváděnou v čínských Dějinách dynastie Jüan; Rokem koně je myšlen rok 1234.

a bratři, stojíme připraveni splnit tvůj platný rozkaz, abychom kamkoli ukážeš, šli nasadit život. Kaan at' se oddá podívaným, veselí a zábavám a nepodstupuje útrapy a strasti cest. K čemu by jinak byli příbuzní, emírové a nesčetné vojsko?“Všichni přítomní tu moudrou řeč schválili, přijali ji za závaznou a učinili z ní zásadu. Požehnaná vůle Kaana se ustálila na tom, že z princů Batu, Möngke-kaan a Gүjүk-chán s dalšími princí a početným vojskem vytáhnou do zemí Kipčaku, Rusi, Pulu (?), Madžarů, Bašgirdů, Ásů a Sudaku a do těch končin, a všechny je dobudou; a (princové) se pustili do příprav.⁶⁵

Téhož roku na pláni Ispičánk (?) Ögedej-kaan určil svého syna Kočüho a prince Kutuku, syna Džuči-Kasarova, k tažení do Máčínu, který nazývají Nangijas. Vytáhli, dobyli města Sang-jang-fu (?) a Kirimbu (?) a cestou vyplnili zemi Tibet.⁶⁶ Téhož roku poslali Hokatura (?) s vojskem do Kašmíru a Indie a i oni některé kraje dobyli a vyplnili.

Téhož roku stanovili *kubčur* z dobytka tak, že ze sta kusů se odvede jeden kus; a Kaan nařídil, aby se z každých deseti tagarů obilí odvedl jeden tagar, který se vynaloží na chudé.⁶⁷ A protože elčiové neustále přijížděli a odjížděli, jak od princů ke dvoru Kaana, tak od dvora k nim, kvůli důležitým a nutným záležitostem, zřídili po všech zemích *jamy* a nazvali je *tajan* (?).⁶⁸ Ke zřízení těchto jamů určili a ustanovili elčie za jednotlivé prince v tomto rozpisu:

za Kaana: bitikči Kuridaj;

⁶⁵. Ás jsou Alani na severním Kavkaze, Sudak (Soldaia) přístav na Krymu. Pulu () je patrně označení Poláků, Bašgird zde (jak ukazuje další text) označuje hlavně Uhry, i když stejné jméno nesli i Baškírové na Uralu. Toto velké tažení na západ bylo rozhodnuto na kurultaji r. 1235.

⁶⁶. Máčín / Nangijas je jižní Čína říše Sung. Blochet čte první město patrně jako Siang-jang (Sia-jang, Xiangyang) na řece Chan-šuej. Kočü, třetí syn Ögedejův a jeho určený nástupce, během tohoto tažení r. 1236 zemřel. Kutuku byl synem Čingischánova bratra Džuči-Kasara.

⁶⁷. Kubčur byla původně dávka z dobytka (zde 1 %), později obecná daň z hlavy. Tagar je míra obilí (doslova pytel), užívaná při výběru naturálních dávek; desetina sklizně na podporu chudých připomíná islámskou almužnu (zakát).

⁶⁸. Tvar je nejistý; Blochet pochybuje o čtení „jám-bánán“ (strážci poštovních stanic). Jamy byly zřizovány ve spolupráci všech větví rodu, jak ukazuje následující seznam pověřenců; Ögedej se podle Tajné kroniky Mongolů sám chlubil zřízením pošt jako jedním ze svých hlavních činů.

za Čagataje: Ilčigin Tajčiutaj (?);

za Batua: Soku Mulčitaj (?);

za Toluj-chána Alčika (?), který odjel na příkaz Sorchachtani-beki.

Zmínění emírové odjeli a ve všech krajích a zemích, napříč i podél všech klimat, zřídili jamy tajan. Kaan pak rozeslal elčie do okrajů říše (s výnosem), podle něhož se žádný tvor nesměl nikoho obtěžovat, silný se nesměl dopouštět násilí a bezpráví na slabém ani ho utiskovat. Lidé se uklidnili a pověst o jeho spravedlnosti se rozšířila.

Vyprávění o válkách, které princové a mongolské vojsko vedli v Dašt-i Kipčaku, Bulgaru, Rusi, Mekesu (?), u Alanů, Madžarů, Pularů (?) a Bašgirdů, a o dobytí těch zemí

Princové, kteří byli určeni k dobytí Dašt-i Kipčaku a těch krajů, byli: z Tolujových synů nejstarší syn Möngke-kaan a jeho bratr Böček; z rodu Ögedeje-kaana nejstarší syn Gүjүk-chán a jeho bratr Kadan; z potomků Čagatajových Bүri a Bajdar, dále Kölgen, bratr Kaana, a Džučiho synové Batu, Orda, Šiban a Tangut; a z vážených emírů Sübetej-bahádur s několika dalšími emíry. Všichni společně vyrazili na jaře roku *bičin jil*, tj. roku opice, jenž připadl na měsíc džumádá II roku 633 hidžry (1236). Léto strávili na cestě a na podzim se v krajině Bulgaru spojili s rodem Batua, Ordy, Šibana a Tanguta, kteří byli rovněž určeni do těch končin.

Odtud Batu se Šibanem a Boroldajem vytáhl s vojskem na Pulu (?) a Bašgirdy a v krátkém čase, bez velkých útrap, je dobyl, zabíjel a plenil. Věc se měla tak, že Pulu byli velmi početný národ křesťanské víry a hranice jejich země sousedí s Franky. Když uslyšeli zprávu o tažení Batua a emírů, připravili se a vytáhli se čtyřiceti *tumeny* proslulého vojska. Šiban byl s deseti tisíci jezdci v předvoji. Poslal zprávu, že jich je mnohonásobně víc než mongolského vojska a že jsou to samí hrdinové. Když obě vojska proti sobě seřadila šiky, vystoupil Batu podle zvyku Čingischánova na vrchol pahorku a celý den a noc pokorně a s nářkem prosil Boha Nejvyššího; muslimům nařídil, aby se opravdově modlili.

Mezi vojsky tekla velká řeka. Batu a Boroldaj ji v noci překročili a dali se do boje. Šiban, Batuův bratr, se osobně pustil do boje a emír Boroldaj se všemi vojsky zaútočil naráz; vrhli se k stanu kelera a přetáli meči jeho šňůry. Nepřátelské vojsko, zlomené na duchu, se dalo na útěk a Mongolové je jako smělý lev, který se vrhá na kořist, pronásledovali, bili a zabíjeli, až většinu toho vojska zničili. Ta země byla dobyta a byl to jeden z velkých činů.⁶⁹ Pulu a Bašgird jsou rozlehlá země s nepřístupnými místy; přesto ji podrobili, ale znovu se vzbouřili a dosud není zcela dobyta. Tamější krále nazývají keler.

Poté se v zimě princové a emírové shromáždili u řeky Čaman (?) a poslali emíra Sübeteje s vojskem do země Ásů a do okolí Bulgaru. Došli až k městu Kernek (?) a dalším zemím v těch končinách, porazili tamní vojsko a přiměli je k poddanství. Tamější emírové Bajan a Čiku přišli, vzdali princům hold, obdrželi milosti a vrátili se; pak se ale znovu vzbouřili. Podruhé tedy poslali Sübetej-bahádura, aby je zajal.

Potom se princové poradili a každý se svým vojskem vyrazil v honebním řetězu (*džerge*); země, které jim padly do cesty, dobývali v otevřeném boji. Möngke-kaan táhl v řetězu po levé straně, podél břehu moře. Bačmana, jednoho z předních tamních emírů z kipčacké (?) skupiny, z kmene Olberlik, a Kačir-Ükeleho z národa Ásů – tyto dva zajali. Věc se měla tak, že onen Bačman s dalšími lupiči unikl meči a přidala se k němu skupina dalších uprchlíků; kamkoli udeřil, něco uloupil, a jeho vzpoura den ode dne rostla. Neměl stálého sídla, takže ho mongolské vojsko nemohlo dosáhnout; ve dne se skrýval v houštinách na břehu Itilu.⁷⁰

Möngke-kaan nařídil postavit dvě stě lodí a do každé posadit sto plně ozbrojených Mongolů. On sám a jeho bratr postupovali po obou březích řeky, rozvinuti v honebním řetězu. V jednom z lesů na Itilu našli stopy tábořiště, které se právě odstěhovalo, a uprostřed něho našli starou ženu. Od ní se dozvěděli, že se Bačman přesunul na ostrov a že všechno, čeho

⁶⁹. Popsána je bitva u Mohi na řece Slané (Sajó) v dubnu 1241, v níž Batu a Sübetej zničili vojsko uherského krále Bély IV. Titul „keler“ je odvozen z maďarského *király* („král“).

⁷⁰. Itil je Volha. Bačman byl kipčacký náčelník, jehož zajetí na ostrově v dolním toku Volhy r. 1237 líčí podrobněji i Džuvajní; kmen Olberlik (Ölberli) patřil k předním kipčackým rodům.

se po tu dobu zmocnil loupežemi a rozbroji, je na tom ostrově. Protože nebyly po ruce lodě, nedalo se Itil překročit. Náhle se však zvedl prudký vítr, voda se rozvlnila a od brodu na ostrov se odvalila na druhou stranu, takže díky štěstí Möngke-kaana se ukázala půda. Möngke-kaan nařídil vojsku, aby tam vjelo. Zajali Bačmana a jeho vojsko během jediné hodiny zničili: některé vházeli do vody, mnohé pobili, jejich ženy a děti odvěkli do zajetí, vynesli odtud mnoho statků a bohatství a vydali se na zpáteční cestu. Voda se pak znovu dala do pohybu, a když vojsko odtamtud přešlo, vrátila se úplně na své místo; z vojska neutrpěl od vody škodu ani jediný člověk. Když Bačmana přivedli před Möngke-kaana, prosil, aby mu dal smrt vlastní požehnanou rukou. Möngke nařídil svému bratru Bōčekovi, aby ho rozt'al vejpl. Také Kačira-Ükeleho (?), jednoho z alanských emírů, zabili.

To léto tam Möngke pobýval. Poté, v roce *takiku-jil*, což je rok slepice, jenž odpovídá měsícům roku 634 hidžry (1236/1237), vytáhli synové Džuči-chána Batu, Orda a Berke, synové Kaana Kadan a Gүjүk-chán, dále Möngke-kaan, Čagataj-chánův vnuk Bүri a Čingischánův syn Kölgen do boje proti Mokšům (?) a Burtasům a v krátké době je dobyli.⁷¹ Na podzim zmíněného roku uspořádali všichni princové, kteří tam byli, společně *kurultaj* a svorně vytáhli do války proti Rusům. Batu, Orda, Gүjүk-chán, Möngke-kaan, Kölgen, Kadan a Bүri společně oblehli město Rjazaň a za tři dny ho dobyli. Poté dobyli i město Ike (?); Kölgen tam byl raněn a zemřel. Jeden z ruských emírů jménem Urman (?) jim vytáhl vstříc s vojskem; porazili ho a zabili. Také město Moskvu společně dobyli za pět dní a emíra toho města, jménem Ulaj Temür (?), zabili. Město Jurkiho Velikého (?) oblehli a za osm dní dobyli.⁷² Obránci sváděli tvrdé boje a Möngke-kaan osobně konal hrdinské činy, až je porazil. Město Kirnakla (?), které je dědičnou državou Vazirlava (?), dobyli společně za pět dní. Emír té země, Jeke Jurku, utekl a skryl se v lese; i jeho chytli a zabili. Pak se odtamtud vrátili a na poradě se usnesli, že budou postupovat po *tumenech* v honebním řetězu a každé město, kraj a pevnost,

⁷¹ Burtasové byli národ na střední Volze; „Bokši“ jsou patrně Mokšové, jedna z mordvinských skupin. Kölgen byl syn Čingischána s chatun Kulán z kmene Merkitů; padl u Kolomny (1238), s nímž Blochet ztotožňuje nejasné „Ike“.

⁷² Patrně Vladimír na Kljazmě, sídlo velkoknížete Jurije Vsevolodoviče, dobytý v únoru 1238. „Jeke Jurku“ níže je mongolské označení téhož Jurije („Velký Jurij“).

na které narazí, dobudou a zpustoší. Batu při tom tažení přitáhl k městu Kif-Manške (?), dva měsíce je obléhal a nemohl je dobýt.⁷³ Potom přišli Kadan a Büri a dobyli je za tři dny. Nato se utábořili ve svých sídlech a odpočinuli si.

Poté, v roce *noka-jil*, což je rok psa, odpovídajícím měsícům roku 635 (1237/1238), vytáhli na podzim Möngke-kaan a Kadan proti Čerkesům a v zimě zabili tamního krále jménem Bukan (?). Šiban, Böček a Büri vytáhli do země Mrim (?)⁷⁴ a kmen Činčakanů si pevně podrobili (?). Berke vytáhl proti Kipčakům a zajal Džamala (?), Vafura (?), Mase a Kirana, předáky kmene Mokruti. Poté, v roce *kaka-jil*, což je rok vepře, odpovídajícím měsícům roku 636 (1238/1239), vytáhli Gүjүk-chán, Möngke-kaan, Büri a Kadan proti městu Minkas a v zimě ho po měsíci a patnácti dnech obléhání dobyli. Byli ještě na tomto tažení, když nastal rok myši. Na jaře sestavili oddíl, svěřili ho Kukdajovi (?) a vyslali ho k Temür-kahalce, aby ji i její kraj dobyl.⁷⁵ Gүjүk-chán a Möngke-kaan se na podzim roku myši podle Kaanova *jarlyku* vrátili a v roce krávy, odpovídajícím měsícům roku 638 (1240/1241), se usadili ve svých *ordách*.

Zpráva o stavbách, které nařídil po dobu, co princové táhli do Kipčaku, až do jejich návratu, a o jeho zastávkách, etapách a letních a zimních pastvinách

Od počátku roku *konin-jil* (rok ovce), odpovídajícího měsícům roku 632 (1234/1235), kdy vyslal prince do Dašt-i Kipčaku, až do roku *hükär-jil* (rok krávy), odpovídajícího měsícům roku 638, kdy se Gүjүk-chán a Möngke-kaan vrátili, se po sedm let oddával radovánkám a hodování. Se

⁷³. Patrně Kozelsk; rukopisy mají varianty Kasl-Ike, Kasl-Iske. Kozelsk se Mongolům bránil sedm týdnů (1238).

⁷⁴. Blochet navrhuje čtení Kirim, tj. Krym. Následující věta o Činčakanech (pers. *az qaum-i Činčāqān tā ba-qarār bigiriftand*) je nejasná; Činčakané jsou kipčacká skupina z kmene Olberli.

⁷⁵. Temür-kahalka (mong. „Železná brána“) je zde průsmyk u Derbentu na západním pobřeží Kaspického moře.

zdarem a v radosti se stěhoval z letních pastvin na zimní a ze zimních na letní a ustavičně se v kruhu sličných chatun a luzných milenek jako měsíc věnoval rozkoším všeho druhu. Veškerý čas svého požehnaného ducha přitom věnoval šíření spravedlnosti a dobrodiní, odstraňování útlaku a bezpráví, zvelebování měst a krajů a zřizování staveb všeho druhu. Za žádných okolností nezanedbal nic, co se týkalo upevnění zásad vlády nad světem a posílení základů blahobytu.

Protože předtím přivedl s sebou z Chitaje mistry všech řemesel a živností, nařídil, aby v *jurtu* Karakorum, kde nejčastěji blaženě pobýval, založili palác nesmírně vysokých základů a vznešených pilířů, jak se sluší na vznešenou mysl takového panovníka. Každá jeho strana byla dlouhá na dostřel šípu a uprostřed vystavěli pavilon nesmírné výšky. Ty stavby dokončili v nejdokonalejším pořádku a úpravě, vyzdobili je malbami a obrazy všeho druhu a nazvali to Karši.⁷⁶ Učinil je svým požehnaným trůnním sídlem. Také bylo nařízeno, aby každý z bratrů, synů a ostatních princů, kteří ho doprovázeli, postavil v okolí vznešený dům. Všichni rozkaz splnili, a když byly ty stavby dokončeny a navzájem se spojily, vzniklo z nich souvislé seskupení. Kaan pak nařídil zlatníkům, aby pro vinný sklep zhotovili skvostné náčiní k hodům, bohaté na tvary, v podobě zvířat, jako je slon, lev, kůň a další, ze zlata a stříbra. Postavili je tam místo nádob na nápoje (?) a plnili je vínem a kumysem; před každým byla nádrž ze stříbra, z otvorů těch zvířat vytékalo víno a kumys a stékalo do těch nádrží.

Kaan se zeptal, které město na povrchu země je nejkrásnější. Odpověděli: Bagdád. Nařídil tedy, aby na břehu řeky Orchonu založili velkolepé město; nazvali je Karakorum. Z krajů Chitaje až do toho města zřídili *jamy*, a to kromě jamů *tajan* (?), a nazvali je *nárin-jamy*.⁷⁷ Každých pět *farsangů* byl jeden jam, celkem jich vzniklo třicet sedm, a na každé stanici usadili jednu tisícovku (*hazára*), aby ten jam sřežila. Vydal také *jasu*, aby tam každý den z krajů přijelo pět set vozů plných jídla a pití; ukládalo se to do skladů a odtud se to vydávalo. K dopravě *nakti* (?) a *surmy* (?) byly

⁷⁶. Karši (z ujgurského a čínského *karši*, „palác“) – Ögedejův palác v Karakorumu, založený 1235; jeho základy odkryly archeologické výzkumy.

⁷⁷. Mong. *narin* „úzký, jemný; tajný“. Nárin-jam byla patrně zvláštní linka stanic vyhrazená pro státní zásilky a potřeby dvora, oddělená od běžných jamů.

připraveny velké vozy, z nichž každý táhlo šest volů.

Nařídil, aby mu muslimové na den cesty od Karakorumu, na místě, kde za dávných časů pobývali sokolníci Afrásijába a které nazývají Kerčagan (?), postavili pavilon. Na jaře tam pobýval, protože tam přilétalo ptactvo. V létě byl na místě Örmektü (?); tam byl postaven velký mřížový stan, do něhož se vešlo tisíc lidí a který nikdy nesníмали. Zvenku byl ozdoben zlatými hřeby, uvnitř potažen brokát a nazývali ho Sira-ordu. Na podzim pobýval v Kōše-naúru, čtyři dny cesty od Karakorumu, a trávil tam čtyřicet dní. Jeho zimním sídlem byl Ongkin; za lovu procházel pohořími Bülengü a Džalingü a přečkal tam zimu. Stručně řečeno: jeho jarní sídlo bylo v okolí Karakorumu, letní na louce Örmektü, podzimní od Kōše-naúru po Usun-kol, den cesty od Karakorumu, a zimní v Ongkinu. Když se vydával do Karakorumu, stál dva farsangy od města vznešený pavilon, který si dal postavit, a nazval jej Tuzgu-balyk. Obyvatelé města tam přinášeli *tuzgu*; Kaan tam pojedl a jeden den hodoval. Druhý den si všichni lidé oblékli šat jedné barvy a odtamtud přijel do Karši. Před ním stáli útlí mladíci a po dobu jednoho měsíce se v Karši věnoval hodování. Otevřel pokladnice a vznešení i prostí měli podíl na jeho všeobecných dobrodiních. Každý večer nechal soupeřit lukostřelce, střelce z kuší a zápasníky, a toho, kdo zvítězil, vyznamenal a obdaroval.

Nařídil také, aby v zimovišti Ongkin postavili ze dřeva a hlíny zeď dlouhou na dva dny cesty a osadili ji branami; nazvali ji *čihik*.⁷⁸ V době lovu posílali vojskům ze všech stran zprávu, štafetu za štafetou, aby se všechna rozvinula v honební řetěz a postupovala k té zdi a hnala tam zvěř. Z dálky měsíční cesty hnali s největší opatrností zvěř krok za krokem v honebním řetězu do *čihiku*; vojsko pak utvořilo kruh a stálo rameno vedle ramene. Nejprve vjel dovnitř Ögedej-kaan se svou nejbližší družinou, chvíli se bavil a střílel zvěř, a když se unavil, vyjel uprostřed kruhu na vyvýšené místo. Potom vjížděli podle pořadí princové a emírové a po nich prostí lidé a vojsko. Nakonec dal část zvěře pustit na chov, *bökevülové* rozdělili všechnu zvěř mezi všechny skupiny princů, emírů a vojska, takže nikdo nezůstal bez podílu, a celé shromáždění vykonalo

⁷⁸. Ohrada pro velkou honbu (mong. *nerge*, pers. *džerge*): honci v souvislém řetězu hnali zvěř z rozlehlého území do uzavřeného prostoru. Velká honba sloužila zároveň jako vojenské cvičení.

obřad *tikišmiš*. Po devíti dnech hostiny se každý kmen vracel do svého *jurtu* a domova.

Zpráva o Kaanově nemoci a jeho smrti

Kaan velmi rád pil a byl navyklý na víno; v tom přeháněl a den ode dne slábl. Jakkoli se jeho důvěrníci a příznivci snažili mu v tom zabránit, nebylo to možné, a navzdory jim pil stále víc. Čagataj mu určil jednoho emíra s titulem *šihna*,⁷⁹ aby na něj dohlížel a nedovolil mu vypít víc než určený počet číší. Protože Kaan nemohl rozkaz svého bratra překročit, pil místo malé číše z velké, aby počet zůstal týž. A ten emír-strážce mu sám nalil víno a dělal mu společníka při pitce, takže se zařadil mezi jeho *inaky*, a jeho dozor Kaanovi nebyl nic platný.

Ibaka-beki, sestra Sorchachtani-beki, kterou Čingischán daroval Kehetej-nojánovi, měla syna, který byl *ba'urči*.⁸⁰ Tato Ibaka-beki přicházela každý rok z Chitaje, kde měla svůj *jurt*, na radu Sorchachtani-beki sloužit Kaanovi, uspořádala hostinu a podávala číši. Ve třináctém roce Kaanovy vlády přišla podle zvyku a se svým synem, který byl *ba'urči*, podala Ögedeje-kaanovi číši. V noci Kaan z přemíry vína ve spánku zemřel. Ráno chatuny a emírové obvinili Ibaku a jejího syna, že podali číši a Kaana otrávil. Elčidaj-noján, který byl jeho *kökeltaš* a vážený emír z kmene Džalajirů, však řekl: „Co je to za zmatené řeči? Syn Ibaky-beki je *ba'urči*, který vždycky podával číši, a Kaan pil ustavičně a nestřídmě. Proč bychom měli vlastního Kaana pomlouvat, že zahynul něčím úkladem? Nadešla jeho hodina. Ať už nikdo takové řeči nevede.“ Byl to rozumný muž a věděl, že příčinou té události byla nestřídmost a oddanost vínu, a věděl, že konec nestřídmého pití bývá právě takto zhoubný.

Podle mongolského počítání Kaan usedl na trůn v roce *hükär-jil* a zemřel v dalším roce *hükär-jil*, odpovídajícím měsícům roku 638, což byl třináctý rok jeho vlády. V dějinách chádže Aláaddína Sáhíb-dívána však stojí, že

⁷⁹ *Šihna* (pers., z arab.) –dozorce, správce; perský ekvivalent mongolského *darugy* a turkického *baskaka*. Zde ve smyslu „dozorce nad Kaanovým pitím“.

⁸⁰ *Ba'urči* (mong.) –stolník, dvorní kuchař a číšník; úřad patřil k nejdůvěrnějším funkcím v kešiku. Ibaka-beki byla dcera kerejského vládce Džakagambua; Čingischán ji nejprve pojal za manželku a poté ji daroval jednomu ze svých velitelů.

zemřel v roce *pars* (?) dne 5. džumády II. roku 639 (11. prosince 1241).⁸¹ Ögedej-kaan měl lékaře jménem [mezera v textu] ...z kosti (?) [mezera v textu], který datum jeho smrti skrytě vyjádřil ve verších a poslal je jednomu příteli do Zaamudaří v této podobě: [chronogram v textu chybí].

Protože jsme tedy plně sepsali dějiny Ögedej-kaana od počátku roku *konin-jil*, roku ovce, odpovídajícího měsícům roku 632, až do konce roku *hükär-jil*, roku krávy, odpovídajícího měsícům roku 639, tj. za sedm let, na jejichž konci zemřel, započneme nyní s dějinami chakánů Mačínu, chalífů a některých sultánů, kteří ještě zbývali, králů a atabegů iránské země a některých princů a mongolských emírů, kteří byli vládci v krajích říše, a vyložíme je stručně. Bůh je ten, u něhož hledáme pomoc.

⁸¹. Aláaddín Atá Malik Džuvajní (1226–1283), autor Dějin dobyvatele světa (*Tárich-i džahángušáj*), Rašídova hlavního perského pramene; titul *sáhib-díván* (ministr financí) zastával za ilchánů. Turk. *pars* je rok levharta (tygra); rok 1241 byl ve skutečnosti rokem krávy. Lékařovo jméno a chronogram (verš, jehož písmena dávají číselně letopočet) v rukopisech chybějí.

Dějiny chakánů Mačínu, chalífů a ostatních sultánů, králů a atabegů íránské země, Rúmu, Sýrie, Egypta a dalších, a některých princů, kteří byli v Dašt-i Kipčaku, a mongolských emírů v Chorásánu a jiných krajích, kteří byli Kaanovými současníky v uvedeném období sedmi let, jehož počátkem byl rok *konin-jil*, rok ovce, odpovídající měsícům roku 632, a o podivuhodných a neobvyklých událostech, které se během uvedených sedmi let staly – stručně a zkratkou, dá-li Bůh Nejvyšší

Dějiny panovníků Chitaje a Mačínu, kteří vládli v uvedené době

Lizun, čtyřicet jedna let …po uplynutí sedmi let …sedm let.⁸²

Dějiny chalífů, sultánů, králů a atabegů, kteří vládli v uvedené době

Dějiny chalífů

V Bagdádu byl chalífou z rodu Abbásova al-Mustansir bi-lláh. V těchto letech založil madrasu Mustansiríju a dokončil její stavbu.

Dějiny sultánů

V Mosulu vládl Badraddín Lu'lu'…[mezera v textu]

V Rúmu vládl sultán Alá ad-Dín …[mezera v textu]

⁸². Mačín je perské označení jižní Číny (říše Sungů, Mangi). Lizun je sungský císař Li-cung (vládl 1224–1264). Text je tu zkomolený a doplněný druhou rukou.

V Kermánu vládl Ruknaddín Kutlug-sultán, syn Buráka. Jeho situace v té době byla taková: v roce 63…[číslice jednotek v textu chybí] jej jeho otec Burák-hádžib vyslal ke dvoru Kaanovu, aby mu sloužil. Cestou uslyšel zprávu o smrti svého otce. Když dorazil na místo, Kaan mu, jak bylo jeho královským zvykem, prokázal vlídnost a přízeň všeho druhu, a protože pospíšil, aby se dostavil ke službě, udělil mu titul Kutlug-sultán a dal mu *jarlyk*, že bude vládcem kermánských zemí a že jeho bratr Kutbaddín,⁸³ který se po otcově smrti ujal správy země, má spěšně přijít sloužit Kaanovi a zůstat u něho. Když Ruknaddín přišel do Kermánu, vydal se Kutbaddín cestou přes Chabís ke Kaanovi do služby. Když tam dorazil, nějaký čas setrval ve službách Mahmúda Jalavače, a Ruknaddín se věnoval vládě.

Dějiny králů a atabegů

V Mázandaránu …[mezera v textu]

V Dijár Bakru …[mezera v textu]

V Sýrii …[mezera v textu]

V Egyptě …[mezera v textu]

V Maghribu …[mezera v textu]

Ve Fársu byl atabegem Abú Bakr ibn Sa'd a v uvedené době …[mezera v textu]

V Sístánu …[mezera v textu]

⁸³. Kutbaddín byl podle Džuvajního a jiných pramenů ve skutečnosti Burákův synovec, nikoli bratr Ruknaddínův. Burák-hádžib, kara-kitajský velitel ve službách Chórezmšáhů, založil v Kermánu dynastii Kutlugchánovců (1222–1307).

Dějiny některých princů v Dašt-i Kipčaku a emírů Chorásánu a jinych krajů

Dějiny princů v Dašt-i Kipčaku

Na podzim roku *kulkana-jil*, což je rok myši, odpovídajícího měsícům roku 637 (1239/1240), když se Gүjүk-chán a Möngke-kaan podle Kaanova jarlyku vrátili z Dašt-i Kipčaku, vytáhli princové Batu se svými bratry, Kadan, Bүri a Böček proti ruské zemi a lidu Černých čepic.⁸⁴ Velké ruské město jménem Mankerman dobyli za devět dní. Potom táhli po tumenech v honebním řetězu proti všem městům Uladimura, dobývali pevnosti a kraje, které jim ležely v cestě, a společně oblehli město Üč-ogul-Uladimura a za tři dny je dobyli. V roce hükär-jil zemřel Kaan.

Uprostřed jarního měsíce se vydali proti Polákům (Pular) a Bašgirdům. Přešli horu Japarak-tag (?) a Orda, který táhl po pravém křídle, prošel zemí Ilavut (?). Bazaranbam (?) mu vytáhl vstříc s vojskem, ale porazili ho. Kadan a Bүri vytáhli proti lidu Sasanů a po třech bitvách ten lid porazili. Böček přešel cestou přes Kara-ulag tamní hory a porazil ulagské kmeny. Odtamtud vnikl do lesa a hor Japarak-tag až k hranicím Mišlava (?) a porazil vzbouřence, kteří tam stáli připraveni. Princové, kteří táhli těmito pěti zmíněnými cestami, dobyli všechny kraje Bašgirdů, Maďarů a Sasanů a jejich krále Kelara zahnali na útěk.⁸⁵ Léto strávili u řek Tisy a Tunhy (?). Kadan pak vytáhl s vojskem, dobyl kraje Makut (?), Ojirak (?) a Seran (?) a hnal Kerela, krále těch zemí, až k mořskému pobřeží. Když se Kerel ve městě Meligin (?), které leží na mořském břehu, nalodil a odplul na moře, Kadan se vrátil a po mnoha bojích dobyl města Ulakut (?), Karkin (?) a Kisle (?).⁸⁶ Zpráva o Kaanově smrti k nim dosud

⁸⁴. Pers. *kaláh-sijáhán*, tj. Černí klobouci (rus. Черные клобуки) –turkičtí kočovníci na jižní hranici Kyjevské Rusi, pohraniční strážci kyjevských knížat. Mankerman je turkické jméno Kyjeva, který padl v prosinci 1240.

⁸⁵. Pular jsou Poláci; Bašgirdové a Maďaři jsou zde Uhři, Sasané Sasové (němečtí kolonisté v Uhrách a Sedmihradsku), Ulagové (Kara-ulag, „Černí Valaši“) Valaši. Kelar/Kerel je maďarské *király*, „král“ –uherský král Béla IV., poražený 11. dubna 1241 u Mohi na řece Slané (Sajó). Tunha je patrně Dunaj.

⁸⁶. Kadan pronásledoval Bélu IV. přes Chorvatsko až k Jadranu (Trogir, Split) na jaře

nedorazila.

Potom, v roce *pars*, přitáhlo mnoho Kipčaků do boje proti Kötenovi a Šingkurovi, synu Džučiho. Svedli s nimi bitvu a Kipčaky porazili. Na podzim se pak znovu vrátili, přešli kraje Temür-kahalky a tamní hory, dali Ilavudurovi vojsko a vyslali ho. Ten vytáhl a zajal Kipčaky, kteří tam utekli, a kraj Urungkut-Badač (?) si podmanili; přivedli i jejich vyslance. Ten rok strávili v oněch krajích. Na počátku roku *taulaj-jil*, roku zajíce, odpovídajícího měsícům roku 640 (1242/1243), když skončili s dobýváním té země, dali se na zpáteční cestu. Na cestě strávili léto i zimu a v roce *moga-jil*, což je rok hada, odpovídajícím měsícům roku 641 (1243/1244), dorazili do svého *ulusu* a usadili se ve svých ordách. Bůh ví nejlépe, co je správné.

Dějiny emírů Chorásánu

Když zemřel Čin-Temür, poslali *elčiho* ke Kaanovu dvoru, aby to oznámil. Přišel rozkaz, že jeho místo v Chorásánu a Iráku zaujme emír Nosal. Byl to starý Mongol, jehož věk přesahoval sto let.⁸⁷ Podle rozkazu se emírové a *bitikčiové dívánu* přestěhovali z domu Čin-Temüra do jeho domu a věnovali se uspořádání záležitostí dívánu. Šarafaddín Chórezmí se odebral do služeb Batuových a Körgüz jako obvykle přicházel a odcházel. Náhle vznikl spor mezi Bahá'addínem a Mahmúd-šáhem Sabzavárim.⁸⁸ Bahá ad-Dín se odebral ke Kaanovu dvoru a předložil mu věc. Přišel rozkaz, že v nepřítomnosti protistrany nelze vynést rozsudek; mají se dostavit společně, aby byla věc vyšetřena. Když se malik Bahá'addín vrátil a rozkaz doručil, Nosalovi a Kül-Boladovi se Körgüzovo předvolání nehodilo. Körgüz se přesto vydal na cestu a vrátil se s tím, že pro sebe získal správu země. Nosal se spokojil s velením nad vojskem, až v roce 637 (1239/1240) zemřel. Körgüz přivedl *bitikčie*

1242; identifikace jednotlivých jmen měst je nejistá.

⁸⁷. Džuvajní uvádí, že se Nosal blížil ke stu let, což Blochet pokládá za pravděpodobnější. Čin-Temür, kara-kitajský velitel, spravoval Chorásán a Mázandarán od počátku 30. let 13. století; zemřel kolem 1235/1236.

⁸⁸. Bahá'addín Muhammad Džuvajní, otec historika Džuvajního, byl sáhíb-dívánem (správcem financí) Chorásánu pod Čin-Temürem a Körgüzem. Mahmúd-šáh ze Sabzaváru byl místní vládce.

a úředníky a dal se do práce. Uvedl do pořádku záležitosti Chorásánu a Mázandaránu, provedl soupis lidu, stanovil pevné daně, dobře zařídil dílny a spravedlnost a nestrannost projevil v nejvyšší míře.

Šaraf ad-Dín se vrátil od Batua, a protože on ani několik dalších neměli v Körgüzově přítomnosti žádnou moc, přiměli Edgü-Temüra, staršího syna Čin-Temürova, aby žádal otcův úřad. Ten poslal Tonguze ke Kaanovu dvoru, aby podal zprávu o tom, co se v Chorásánu děje. Někteří odpůrci Čingaje, Kaanova vezíra, předložili Edgü-Temürova slova ve vhodnou chvíli. Přišel rozkaz, aby emír Arghun-aka, Kur-Buka a Šamsaddín Kamargí odjeli a ty věci vyšetřili. Když se to Körgüz dozvěděl, vydal se ke Kaanovu dvoru. Ve Fanákatu je potkal, ale nepodřídil se slovům *elčiů*. Tonguz se s ním pustil do křížku a vyrazil mu zuby. Körgüz v noci poslal svůj krví potřísněný šat po Temürovi ke Kaanovu dvoru a z donucení se vrátil. Když dorazil do Chorásánu, Kül-Bolad, Edgü-Temür a Nosal se spojili, holemi vyhnali bitikčie z Körgüzova domu, přivedli je k sobě a začali vyšetřovat. Körgüz se stavěl zpupně, až se po čtyřiceti pěti dnech vrátil Temür a přinesl rozkaz, aby se všichni emírové a malikové dostavili ke dvoru a aby se na místě žádná věc nevyšetřovala.

Kaan se totiž rozhněval, když mu předložili zakrvácený šat. Vzkázal Körgüzovi, že se podle rozkazu musí dostavit, a ten se okamžitě vydal na cestu se skupinou důvěryhodných a schopných mužů té doby. Také Kül-Bolad a Edgü-Temür se vydali na cestu se skupinou žalobců (*igakčiů*). V Buchaře je Sáin Malik-šáh pohostil. Kül-Bolad si vyšel ven ulevit a *fidáiové*, kteří mu byli v patách, ho ubodali nožem.⁸⁹ Když dorazili ke dvoru, postavili nejprve stan, který dal připravit Čin-Temür, a Kaan tam hodoval. Když si vyšel ven ulevit, zvedl se vítr, stan porazil a některé (?) přitom zranil. Kaan nařídil stan rozebrat na kusy a vydat v plen, a tím se Edgü-Temürova věc zhroutila. Po týdnu postavili stan, který přivezl Körgüz, a Kaan v něm hodoval. Mezi dary byl i pás zdobený kamenem *jarkán*; Kaan si jej pro zajímavost připjal kolem pasu a mírná bolest, kterou míval v kříži z přejedení, pominula. Pokládal to za dobré znamení a Körgüzova věc se tím pozvedla. Tři měsíce vyslyšali jejich spor a nedošlo k rozhodnutí. Nakonec věc vyšetřil Kaan sám a Edgü-Temür

⁸⁹ *Fidái* – ismá'ilitský (nizárský) atentátník, vyslaný z pevností v Kúhistánu či Alamútu; nizárité byli Mongolům nepřátelští až do Hülegüova tažení v letech 1256–1257.

a jeho přívrženci byli shledáni vinnými. Řekl mu: „Protože patříš k Batuovi, pošlu tvou věc tam; Batu ví, co s ní.“ Čingaj, Kaanův vezír, však namítl: „Batuovým vládcem je Kaan. Co je to za řeč (?), že by jeho věc potřebovala radu vladařů? Kaan to ví sám.“ Kaan mu tedy odpustil, zjednal mezi nimi smír a všechny poslal zpět v Körgüzově průvodu. Řekl jim: „Velká *jasa* Čingischánova je taková, že ty, kdo křivě obviňují a lžou, je třeba zabít; vy všichni byste měli být zabiti. Protože jste však přišli z daleké cesty a vaše ženy a děti na vás čekají, odpouštím vám. Nadále se do takových věcí nepouštějte. A řekněte také Körgüzovi: budeš-li s nimi jednat podle jejich minulých provinění, proviníš se sám.“⁹⁰

Byl vydán rozkaz, aby Körgüzovi připadly všechny kraje za řekou Amudarjou, které si podrobilo vojsko Čormaganovo.⁹¹ Poslal napřed do Chorásánu posly s dobrou zvěstí a sám se odebral k Tangkutovi, Batuovu bratrovi. Odtamtud se cestou přes Chórezm vydal do Chorásánu a v měsíci džumádě II. roku 637 (leden 1240) ubytoval se ve svém domě. Svolal emíry a přední muže a dal jim předčítat výnosy. Svého syna poslal do Iráku, Arránu a Ázerbajdžánu; ten po mnoha sporech s Čormaganovými emíry převzal podle rozkazu ty kraje do správy a stanovil pevnou daň. Körgüz si za sídlo zvolil město Tús a začal tam budovat stavby. Šarafaddína dal zatknout a spoutat, vezírství svěřil Asíladdínovi Rughadímu a Temūra poslal ke Kaanovu dvoru, aby oznámil, jak je to se Šarafaddínem; sám se pak vydal za ním. Když se vracel, dostal se v krajích Zaamudaří u jednoho mostu do sporu s jedním z Čagatajových emírů jménem Kadžavur (?).

Onen *emír* řekl: „Jestliže to ohlásím...“ Körgüz odpověděl: „A komu mě chceš žalovat?“ Čagataj totiž krátce předtím zemřel. Emír šel k Čagatajově *chatun* a s pláčem si stěžoval, že Körgüz takto promluvil. Ta chatun poslala zprávu ke Kaanovu dvoru a vzkázala: „Když už Čagataj není mezi živými, dovoluje si takový *karaču*⁹² jako Körgüz vést tak

⁹⁰. Pasáž ukazuje mongolské pojetí *jasy* jako nejvyššího zákona, od něhož se však panovník mohl odchýlit milostí. Křivé obvinění (turk. *igak*) se podle *jasy* trestalo smrtí.

⁹¹. Tj. západní Írán a Zakavkazsko (Irák-i Adžam, Arrán, Ázerbajdžán), dobyté armádou Čormagan-nojána ve 30. letech 13. století. Körgüz tak soustředil civilní správu všech mongolských držav na západ od Amudarji.

⁹². *Karaču* (turk.-mong. ‚černý‘) – člověk prostého původu, který nepatří k ‚zlatému rodu‘ Čingischánovců. Pro Čagatajův dvůr bylo nesnesitelné, že si takový člověk troufá

troufalé řeči! “Kaan nařídil, aby Körgüze zajali a nacpali mu ústa hlínou, dokud nezemře. Körgüz se tehdy vrátil do Chorásánu. *Elčiové* oné chatun přinesli *jarlyk* synovi Kül-bolada (?),⁹³ aby Körgüze zajal a vydal jim ho. Körgüz uprchl do pevnosti Tús. Po třech dnech boje ho odtamtud vyvedli, v řetězech ho vydali elčiům a ti ho odvezli, nacpali mu ústa hlínou a usmrtili ho. Chvála Bohu, Pánu světů.

Dějiny neobyčejných událostí a podivuhodností, které se v uvedeném období přihodily

[...] ⁹⁴

mluvit o chánovi z vládnoucího rodu tímto způsobem.

⁹³. Pers. *Kulbulád*; kdo byl tento muž a jeho syn, nelze s jistotou určit. Tús je město v Chorásánu nedaleko dnešního Mašhadu, které si Körgüz zvolil za sídlo a začal obnovovat.

⁹⁴. V obou rukopisech (A, B), z nichž Blochet vychází, je zde mezera. Text tohoto oddílu v nich chybí, v edici ho zastupuje jen řada teček.

Část třetí dějin

Ögedeje-kaana: o jeho chvályhodném chování a povaze, o jeho *bilizích*, podobenstvích a moudrých výrociích, jež pronesl a nařídil, a o příbězích a událostech jeho doby, které nebyly pojaty do dvou předchozích částí –rozptýlené a neuspořádané, jak se o nich lze dovědět z různých knih a od různých lidí

Kaan se vyznačoval krásnými mravy, ušlechtilými vlastnostmi a zvyky. Vždy prokazoval lidem všeho druhu dokonalou přízeň a štědrost. Dávat

a obdarovávat mu bylo natolik vrozeno, že ani na mrknutí oka nepolevil v šíření spravedlnosti a v rozdávání dobrodiní. Přední hodnostáři říše a velmoži dvora mu jeho přílišnou štedrost často vyčítali. On však říkával: „Všem lidem na světě je známo a jisté, že svět žádnému tvorů věrnost nezachová. Rozum velí, aby člověk žil dál tím, že po sobě zanechá trvalé dobré jméno.“

*Trvalou památku mudrci druhým životem nazvali; ten poklad po tobě jest jako „dobré skutky, jež trvají“.*⁹⁵⁹⁶

Kdykoli řeč přišla na zvyky a obyčeje dřívějších sultánů a králů a hovor se stočil k pokladům, říkával: „Ti, kdo o ně usilovali, neměli podíl na rozumu. Mezi zakopaným pokladem a hlínou není rozdíl, obojí přináší stejný užitek. Když v hodině smrti nic neprospějí a návrat z onoho světa není možný, uložíme svůj poklad raději do koutů srdcí. Vše, co je po ruce a připraveno, i to, co ještě přibude, rozdáme poddaným a potřebným, abychom si uložili dobré jméno.“ Na potvrzení těchto zpráv, jež byly o jeho činech a výroci podány souhrnně, uvedeme podrobně několik příběhů – jeden z tisíce a málo z mnoha.

Příběh. Za prvé: podle *jasy* a zvyklostí (*josun*) Mongolů nesmí nikdo na jaře a v létě za dne sedět ve vodě, umývat si ruce v potoce, nabírat vodu zlatými a stříbrnými nádobami ani rozprostírat vyprané šaty na stepi. Podle jejich víry to totiž přivolává hromy a blesky, kterých se velice bojí a před nimiž prchají.⁹⁷ Jednoho dne byl Kaan s Čagatajem na lovu. Když se vraceli, spatřili muslima, jak sedí ve vodě a koná očištnou koupel. Čagataj, který v otázkách *jasy* nepřipouštěl nejmenší odchylku, ho chtěl dát zabít. Kaan však řekl: „Je pozdě a jsme unaveni. Ať ho přes noc hlídají, zítra ho vyslechneme a naložíme s ním podle *jasy*.“ Svěřil

⁹⁵. Narážka na Korán 18:46: „Majetek a synové jsou ozdobou pozemského života, avšak dobré skutky, jež trvají (*al-bákíjât as-sálihât*), jsou u tvého Pána lepší odměnou i lepší nadějí.“

⁹⁶. *Bilig* (mong.) – moudrý výrok či naučení panovníka. Čingischánovy biligy byly spolu s *jasou* považovány za závazné a předčítaly se na kurultajích.

⁹⁷. *Josun* (mong. *yosun*) – obyčej, obyčejové právo; Rašíd jej často spojuje s *jasou*. Zákaz koupele a praní v tekoucí vodě v teplé části roku ztěžoval muslimům rituální očištu. Tento i většina dalších příběhů jsou převzaty, často téměř doslova, z Džuvejního díla *Táríh-i džahángušáj* (Dějiny dobyvatele světa), jak dokládají Blochetovy odkazy v aparátu.

ho Dánišmandu-hádžibovi a tajně nařídil, aby na místo, kde se koupal, hodili do vody stříbrný *bališ*. Muslimovi měli vzkázat, ať při *jargu*⁹⁸ řekne: „Jsem chudý člověk. Všechno moje jmění mi spadlo do vody, a tak jsem tam vlezl, abych je vylovil.“ Druhého dne se při vyšetřování té výmluvy držel. Když tam poslali lidi, opravdu našli *bališ* ve vodě. Kaan řekl: „Kdo by si troufl přestoupit velkou jasu? Tento ubožák se však v krajní bezmoci a nouzi obětoval pro tuto nepatrnou částku.“ Omilostnil ho a nařídil, aby mu z pokladnice dali ještě deset *bališů*. Vzali od něho písemný závazek, že se napříště takové opovázlivosti nedopustí. Proto se svobodní lidé světa stali otroky jeho povahy, která je cennější než hojné poklady. Chvála Bohu, Pánu světů.

Příběh. Na počátku jeho vlády byla vydána jasa, že nikdo nesmí ovcím a jiným zvířatům, jejichž maso se jí, podřezávat hrdlo; podle mongolského obyčeje jim má rozříznout hrud' a plece.⁹⁹ Jeden muslim koupil na trhu ovci, odnesl ji domů, pevně zavřel dveře a ve vnitřních pokojích ji s vyslovením Božího jména porazil. Jistý Kipčak ho však na trhu viděl, pronásledoval ho a vylezl na střechu. Ve chvíli, kdy muslim vedl nůž po hrdle ovce, seskočil shora, muslima svázal a odvedl ke Kaanovu dvoru. Kaan poslal úředníky, aby věc vyšetřili. Když mu vyličili, jak se věc měla, řekl: „Tento ubožák naši jasu dodržel, kdežto ten Turek ji porušil, neboť vylezl na střechu jeho domu.“ Muslim vyvázl bez úhony a Kipčaka popravili podle jasy.

Příběh. Z Chitaje přišli komedianti a zpoza opony předváděli podivuhodná představení. V jednom z nich vystupovaly postavy lidí všech národů. Uprostřed vyvedli starce s bílým plnovousem, kterého za turban na hlavě přivázali za koně a vlekli tváří po zemi. Kaan se zeptal: „Koho ta postava představuje?“ Odpověděli: „Vzporného muslima, jak je vojáci takto vyvlékají z měst.“ Kaan dal představení zastavit. Z pokladnice nechal přinést vzácné látky a drahokamy vykládané předměty, které se dovážejí z Bagdádu a Buchary, arabské koně a jiné cennosti z

⁹⁸. Dánišmand-hádžib – muslimský hodnostář (*hádžib* ,komoří‘) na Ögedejevě dvoře. *Jargu* (mong.) – soudní řízení, výslech; soudce se nazýval *jargučí*.

⁹⁹. Mongolové porážejí zvíře tak, že mu naříznou hrud' a rukou přetrhnou tepnu u srdce, aby krev nevytekla na zem. Islámské předpisy naopak vyžadují podříznutí hrdla, vykrvení a vyslovení Božího jména (*bismilláh*). Zákaz tak přímo zasahoval do náboženské praxe muslimů.

drahokamů, zlata, stříbra a podobně, jaké se v těchto krajích vyskytují. Přinesli také chitajské zboží a obojí položili proti sobě –rozdíl mezi nimi byl nesmírný. Kaan řekl: „I nejchudší z tádžických muslimů má ve službě několik chitajských otroků, kdežto žádný z velkých emírů Chitaje nemá ani jediného muslimského zajatce. To může být jen Boží moudrost, která zná postavení a hodnotu každého z národů světa. I požehnaná jasa Čingischánova je s tím v souladu: za krev muslima stanovil výkupné čtyřicet zlatých bališů, kdežto za Chitajce osla.¹⁰⁰ Jak si tedy při tolika důkazech a jasných svědectvích můžete tropit posměch z vyznavačů islámu? Zasloužili byste si odplatu za svůj čin, ale tentokrát vám daruji život. Odejděte z mé přítomnosti a napříště se ničeho takového neopovažujte.“

Příběh. Jeden z vládců íránské země se poddal a poslal ke Kaanovu dvoru vyslance. Mezi dary poslal hladce vybroušený rubín, který zdědil po otcích a předcích. Nahoře na něm bylo vyryto požehnané jméno Proroka –Bůh mu žehnej a dej mu mír –a pod ním jména předků odesílatele. Kaan nařídil rytci, aby jméno Proroka ponechal pro štěstí a požehnání, ostatní jména vybrousil a pod jméno Proroka vyryl jméno Kaanovo. Potom rubín poslal zpět.

Příběh. Jeden arabsky mluvící (?) odpůrce islámské víry přišel před Kaana, poklekl a řekl: „Viděl jsem ve snu Čingischána. Řekl mi: ‚Vyříd’ mému synovi, ať pobije hodně muslimů, protože jsou to velmi zlí lidé.“Kaan se chvíli zamyslel a pak se zeptal: „Mluvil s tebou skrze tlumočnicka (*kelemeči*), nebo sám svou řečí?“Muž odpověděl: „Svou vlastní řečí.“Kaan se zeptal: „Umíš mongolsky?“Řekl: „Ne.“Kaan pravil: „Pak nepochybně lžeš. Vím jistě, že Čingischán neznal jiný jazyk než mongolštinu.“A dal pokyn, aby ho usmrtili.¹⁰¹

Příběh. Byl jeden chudák, který se nedokázal uživit a neuměl žádné řemeslo. Nabrousil několik kousků železa do podoby šidel, nasadil je do

¹⁰⁰. *Tádžik* (pers. *tázík*) –v mongolské době označení íránských, persky mluvících muslimů, na rozdíl od Turků a Mongolů. Výkupné za krev (arab. *díja*) je termín islámského práva; stupnici podle původu zabitého uvádí i Džuvejní.

¹⁰¹. Pers. *tází-zabání*, doslova ‚arabsky mluvící‘; míněn je patrně nemuslim z arabsky mluvícího prostředí. *Kelemeči* (mong.) –tlumočník; tlumočníci byli nezbytnou součástí správy mnohojazyčné říše.

dřevěných rukojetí a sedl si u cesty, kudy měl Kaan projíždět. Kaanův požehnaný zrak na něho padl už z dálky a poslal někoho, aby zjistil, co je zač. Muž vysvětlil: „Jsem ubohý člověk, mám málo majetku a mnoho krků k nasycení. Tato šídla jsem přinesl jako dar.“ Emír Kaanovi vyličil, jak se věci mají, ale šídla mu pro jejich bezcennost a špatnou jakost neukázal. Kaan však řekl: „Přines, co přinesl!“ Vzal šídla do své požehnané ruky a pravil: „Takové věci se hodí, pastevci jimi mohou sešívat švy svých měchů (?) na kumys.“ A za každé šídlo, které nestálo ani za zrnko ječmene, mu z milosti daroval bališ.¹⁰²

Příběh. Jeden velmi starý a sešlý člověk přišel před Kaana a žádal, aby mu dali dvě stě zlatých bališů jako *ortak*.¹⁰³ Kaan nařídil, aby mu je dali. Jeho důvěrníci namítli: „Tomuto muži se den života už nachýlil k večeru, nemá dům, děti ani příbuzné a nikdo neví, jak na tom je.“ Kaan řekl: „Celý život po tom toužil a hledal takovou příležitost. Poslat ho od našeho dvora zklamaného by se nesrovnávalo s vznešeností ducha a nebylo by to důstojné takového panovníka, jakým nás učinil Bůh Nejvyšší. Dejte mu rychle, oč žádá, aby jeho hodina nepřišla dřív, než dosáhne svého přání.“ Podle rozkazu mu bališe vydali, a dřív než je všechny převzal, odevzdal duši Bohu.

Příběh. Jiný člověk žádal, aby mu z pokladnice dali pět set zlatých bališů jako kapitál na obchod. Kaan nařídil: „Dejte mu je.“ Důvěrníci namítli: „Tento muž nemá žádné zázemí, nevlastní ani groš a dluží právě tolik.“ Kaan řekl: „Dejte mu tisíc bališů. Jednu polovinu ať dá věřitelům a druhou ať si ponechá jako kapitál.“

Příběh. Našla se listina o pokladu, podle níž je v okolí krajů, kde mají Mongolové své *jurty*, na tom a tom místě poklad, který tam uložil Afrásiják.¹⁰⁴ V listině stálo, že zvířata, která v tom kraji žijí, ho ani

¹⁰². Kaan mu je udělil jako *sojurgamiši* – z mong. *soyurqa* – ‚prokazovat milost‘; odtud *sojurgal*, panovnický dar, později i udělení půdy či příjmů. Slovo přeložené jako ‚měchy‘ (pers. *razmak*) je nejasné; z kontextu jde patrně o kožené nádoby na kumys, kvašené kobyli mléko.

¹⁰³. *Ortak* (turk. ‚společník‘) – obchodník, zpravidla muslimský nebo ujugurský, který obchodoval s kapitálem svěřeným od chána či knížete a dělil se s nimi o zisk. Ortakové byli často zároveň nájemci daní a lichváři, jejichž pohledávky těžce doléhaly na poddané.

¹⁰⁴. Afrásiják – mýtický turánský král íránské epické tradice (známý z Firdausiho *Šáhnáme*), úhlavní nepřítel Íránu, jehož muslimští autoři pokládali za předka turkických

neunesou. Kaan řekl: „Nepotřebujeme poklady jiných. Vše, co máme, rozdáváme Božím služebníkům a poddaným.“

Příběh. Jistý ortak přišel ke dvoru a vzal si z pokladnice sto zlatých bališů jako kapitál. Po nějaké době se vrátil a s nevěrohodnou výmluvou tvrdil, že o bališe přišel. Kaan nařídil, aby mu dali dalších pět set bališů. Ortak je převzal, ale příštího roku se vrátil ještě chudší a měl jinou výmluvu. Kaan nařídil, aby mu dali další [pět set bališů]. Opět se vrátil a opět se vymlouval. *Bitikčiové* se báli jeho slova Kaanovi tlumočit. Nakonec mu oznámili: „Ten a ten člověk mrhá penězi po městech a projídá je.“ Kaan řekl: „Jak lze projíst bališ?“ Odpověděli: „Rozdává je lůze a utrácí je za jídlo a pití.“ Kaan řekl: „Samy bališe zůstávají zachovány, a ti, kdo je od něho dostávají, jsou naši poddaní, takže bohatství zůstává stále v našich rukou. Dejte mu znovu, jako jste mu dali už několikrát, a řekněte mu, ať si jen rozhazuje.“

Příběh. Obyvatelé Tajminfu (?),¹⁰⁵ jednoho z chitajských měst, Kaanovi vylíčili: „Dlužíme osm [tisíc?] bališů a to nás přivede na mizinu, protože věřitelé naléhají. Kdyby bylo nařízeno, aby nám poshověli, splatili bychom dluh postupně a nebyli bychom úplně zničeni.“ Kaan řekl: „Nutit věřitele k shovívavosti by jim přineslo ztrátu. Když to ale necháme být, vyvolá to neklid mezi poddanými. Nejlepší bude, když dluh zaplatíme z pokladnice.“ Dal hlasateli provolat, aby ti, kdo půjčili, přinesli své dlužní úpisy, přivedli dlužníky a dostali hotovost z pokladnice. Často se přitom stávalo, že se jeden vydával za dlužníka a druhý za věřitele. Lží si tak vybírali bališe a dostávali mnohonásobně víc, než kolik skutečně předložili.

Příběh. Na lovišti mu jistý člověk přinesl tři melouny. Protože tam neměli po ruce zlato ani látky, řekl Kaan Möge-chatun,¹⁰⁶ aby tomu člověku dala dvě perly, které měla v uších. Namítali: „Tento chudák nezná cenu těchto perel. Ať přijde zítra a dostane z pokladnice zlato

vládců.

¹⁰⁵. Pers. *Tájmanfú*; Blochet v aparátu uvažuje o Ta-ming-fu, Tchaj-jüan-fu nebo Tchaj-an-fu; totožnost města zůstává nejistá. Levý okraj této strany je ve skenu oříznut, takže poslední slovo řádku (patrně ‚osm [tisíc]‘) nelze přečíst.

¹⁰⁶. Möge-chatun –původně jedna z manželek Čingischánových, kterou po jeho smrti podle mongolského obyčeje převzal za manželku Ögedej.

a látky, kolik se nařídí. “Kaan řekl: „Chudák nemá sílu čekat. A tyto perly se nám stejně vrátí.“ Podle jeho pokynu mu ty perly dala. Chudák odešel šťasten a prodal je za malou cenu. Kupec si řekl: „Takový vzácný klenot je hoden dvora panovníků,“ a druhého dne jej přinesl Kaanovi jako dar. Kaan řekl: „Neříkal jsem, že se nám ty perly vrátí a že chudák nepřijde zkrátka?“ Vrátil je Möge-chatun a toho, kdo je přinesl, obdaroval všelijakými milostmi.

Příběh. Jeden cizinec přinesl pár šípů a poklekl. Když se ho zeptali, co je zač, vysvětlil: „Jsem výrobce šípů a dlužím sedmdesát bališů. Bude-li nařízeno, aby mi tu částku dali z pokladnice, budu jako splátku (?) každý rok odvádět deset tisíc šípů.“¹⁰⁷ Kaan řekl: „Ten ubožák je v takové tísní, že se za ty bališe zavazuje k tolika šípům. Dejte mu sto bališů v hotovosti, ať si dá své věci do pořádku.“ Ihned mu je vydali, ale nebyl s to je unést. Kaan se zasmál a nařídil, aby mu dali ještě spřežení volů a vůz. Naložil na něj bališe a odjel.

Příběh. V době, kdy dal založit Karakorum, vstoupil jednoho dne do pokladnice a uviděl tam asi dva *tumeny* bališů. Řekl: „K čemu je nám hromadit tyto peníze, když je musíme neustále hlídat? Dejte svolat, ať si přijde vzít každý, kdo má chuť na bališe.“ Obyvatelé města, urození i prostí, bohatí i chudí, se obrátili k pokladnici a každý dostal hojný podíl.

Příběh. V okolí Karakorumu se pro krutou zimu nedaří zemědělství; začalo se s ním teprve za Kaanovy vlády. Jistý člověk zasal ředkev, sklídl několik kusů a přinesl je Kaanovi. Kaan je dal spočítat i s natí. Bylo jich sto a nařídil, aby mu dali sto bališů.

Je-li srdce mořem a ruka zlatým dolem, je to srdce a ruka panovníka.

Příběh. Kaan dal postavit palác dva farsachy od Karakorumu a nazval ho Tuzgu-balyk.¹⁰⁸ V jeho okolí zasadil jistý člověk několik vrb a mandloní. Pro krutou zimu v tom kraji stromy nerostou, ale tyto se náhodou zazelenaly. Kaan nařídil, aby mu za každý strom dali zlatý bališ.

¹⁰⁷. Pers. *básigh*; význam slova je nejistý, z kontextu jde patrně o splátku či náhradu.

¹⁰⁸. Tuzgu-balyk – „město pohoštění“; *tuzgu* byl turkický výraz pro jídlo a nápoje předkládané přijíždějícím hostům a vyslancům. Farsach (parasanga) je perská míra vzdálenosti, zhruba 6 km.

Příběh. Když se pověst o Kaanově štědrosti a dobrodiní rozšířila do všech stran, obraceli se k jeho dvoru kupci ze všech krajin. Kaan jim dával zboží, dobré i špatné, odebrat a platil za ně plnou cenu. Většinou je pak rozdál, aniž by je viděl, a kupci předkládali rozpis, v němž počítali za jednu věc cenu deseti. Všichni kupci na to přišli: zboží nechávali nerozbalené a dva tři dny se neukazovali, dokud je Kaan nerozdál. Teprve potom přišli a stanovili ceny podle libosti. Rozkaz přitom zněl, že ať částka činí kolik chce, mají jim vyplatit jedenáct za deset. Jednoho dne úředníci dvora namítli, že přídavek „jedenáct za deset“ není nutný, protože cena jejich zboží už sama převyšuje obvyklou cenu.¹⁰⁹ Kaan řekl: „Kupci obchodují s pokladnicí proto, aby měli zvláštní zisk. Kromě toho mají nepochybně výdaje kvůli vám, bitikčium. Splácím tedy váš dluh, aby od našeho dvora neodcházel se ztrátou.“

Příběh. Jistá skupina přinesla z Hindustánu dva sloní kly. Kaan se otázel, co za ně žádají. Řekli: „Pět set bališů.“ Bez váhání nařídil, aby jim je dali. Přední velmoži dvora se proti tomu důrazně ohradili: „Tolik peněz za bezcennou věc? Jak jim to lze dát, když přišli ze vzpurné (*jagi*) země? “Kaan řekl: „Pro mě není vzpurný nikdo. Dejte jim to, ať odejdou.“

Příběh. Jistý člověk mu přinesl čepici po způsobu íránských čepic. Kaan byl podnapilý a přiřkl mu dvě stě bališů. Vystavili *barát*, ale pečť *al-tamgu* zadrželi, protože se domnívali, že to snad nařídil v opilosti.¹¹⁰ Druhého dne padl Kaanův zrak na toho člověka. Úředníci mu věc předložili a Kaan nařídil, aby mu dali tři sta bališů. Z téhož důvodu to odkládali a Kaan částku každý den zvyšoval, až dosáhla šesti set. Tehdy si předvolal emíry a bitikčie a zeptal se jich: „Zůstane na světě něco navěky, nebo ne?“ Jednomyslně odpověděli: „Nezůstane.“ Kaan se obrátil k sáhibu Jalavačovi¹¹¹ a řekl: „Tato řeč je mylná. Dobré jméno a dobrá pověst zůstanou navěky.“ Bitikčium pak řekl: „Vy jste moji skuteční nepřátelé.“

¹⁰⁹. *Saman al-misl* –termín islámského práva: obvyklá tržní cena srovnatelného zboží. „Jedenáct za deset“ znamená přírůstek deseti procent.

¹¹⁰. *Barát* –platební poukaz (*assignace*) na pokladnu nebo na daňové příjmy určité oblasti. *Al-tamga* (turk. ,červená pečť“) –úřední pečť, bez níž listina ani poukaz neplatily a pokladna nesměla nic vyplatit.

¹¹¹. Sáhib Jalavač –Mahmúd Jalavač, muslim z Chórezmu ve službách Mongolů, jeden z nejvyšších civilních správců Ögedejovy říše; *sáhib* (,pán‘) je čestný titul vysokého hodnostáře.

Nechcete, aby po mně zůstala památka dobré pověsti a dobrého jména. Domníváte se, že rozdávám z opilosti, a proto to odkládáte a zdržujete toho, kdo má na dar nárok. Dokud jeden či dva z vás nedostanou za svůj čin odplatu ostatním pro výstrahu, nebude to k ničemu.“

Příběh. V době, kdy se Šíráz ještě nepoddal,¹¹² přišel odtamtud jistý člověk, poklekl a řekl: „Jsem muž s rodinou a dlužím pět set bališů. Přišel jsem ze Šírázu, protože jsem slyšel o tvé štědrosti, pane.“ Kaan nařídil, aby mu dali tisíc bališů. Úředníci váhali a namítli, že přidávat k tomu, oč žádá, by bylo marnotratné. Kaan řekl: „Ten ubožák se kvůli pověsti o nás vydal přes tolik hor a pouští a snášel horko i zimu. Žádá jen na zaplacení dluhu, a na jeho výdaje by to nestačilo. Kdyby nedostal nic navíc, odcházel by, jako by nedostal nic, a to nelze připustit. Dejte mu všechno, co bylo nařízeno, ať odejde šťasten.“

Příběh. Jeden chudák přišel před Kaana s deseti řemeny přivázanými na holi, vzýval na něho Boží požehnání a vysvětlil: „Měl jsem kozičku. Jejím masem jsem nasýtil rodinu, z kůže jsem nadělal řemeny pro tvé ozbrojence a přinesl jsem je.“ Kaan řemeny převzal, vzal je do své požehnané ruky a řekl: „Ten ubožák nám přinesl to nejlepší, co z kozy bylo.“ Nařídil, aby mu dali sto bališů a tisíc ovcí, a dodal: „Až to utratí, ať přijde znovu, dáme mu další.“

Příběh. Kaan měl ve zvyku tři zimní měsíce v roce trávit lovem. Ostatních devět měsíců sedal každý den po jídle na křesle před audienčním stanem. Leželo tam nakupeno zboží všeho druhu, jaké na světě existuje, a on je rozdával Mongolům i muslimům všech stavů. Často také nařizoval silným chlapům, aby si z druhu, jaký chtějí, vzali, kolik unesou. Jednoho dne si jeden z nich naložil plný náklad. Cestou mu upadl jeden balík látky a on se pro něj vrátil. Kaan řekl: „Jak se může člověk namáhat kvůli jednomu balíku látky?“ a dal pokyn, aby si ještě jednou vzal, kolik unese.

Příběh. Jistý člověk mu přinesl dvě stě bičíšť z červeného dřeva tabarchún, kterým se v oněch končinách topí. Kaan nařídil, aby mu dali dvě stě bališů.

¹¹². Šíráz, sídlo salghuridských atabegů Fársu. Atabeg Abú Bakr se Mongolům poddal dobrovolně patrně na počátku Ögedejovy vlády.

Příběh. Jiný mu přinesl dvě stě kostěných hrotů šípů a Kaan mu dal stejný počet bališů.

Příběh. Jednou projížděl městem Karakorum. Jeho zrak padl na krám plný jujub a dostal na ně chuť. Když sesedl, nařídil Dánišmandu-hádžibovi, aby mu z toho krámu koupil jujuby za bališ. Ten šel, přinesl mísu jujub a zaplatil za ně čtvrt bališe, což bylo mnohonásobně víc, než kolik stály. Když je přinesl, Kaan řekl: „Za tolik jujub je jeden bališ velmi malá cena.“ Dánišmand-hádžib vytáhl zbytek bališe a řekl: „I to, co jsem dal, je desetkrát víc, než kolik stojí.“ Kaan ho pokáral a řekl: „Kdy ten člověk za celý svůj život potká kupce, jako jsme my?“ A nařídil, aby mu dali celý bališ a k tomu dalších deset.

Příběh. Jednomu chudákovi Kaan přiřkl sto bališů. Úředníci si řekli: „Kaan si nejspíš myslí, že sto bališů je sto dirhamů,“ a celou částku rozprostřeli na místě, kudy procházel. Zeptal se: „Co je to?“ Odpověděli: „To jsou bališe, které se mají dát tomu chudákovi.“ Kaan řekl: „Je to velmi málo a je to nepatrná částka. Dejte mu dvakrát tolik.“

Příběh. Jistý člověk prodal Kaanovým emírům a pokladníkům zboží za sto bališů. Kaan nařídil: „Vyplat'te mu jeho bališe v hotovosti.“ Jiného dne spatřil u vchodu do paláce stát nějakého chudáka a domníval se, že je to onen obchodník. Řekl: „Proč jste mu ještě nevyplatili jeho peníze?“ Ihned chudákovi přinesli sto bališů s tím, že je to cena jeho zboží. Chudák řekl: „Já jsem žádné zboží neprodal.“ Vrátili se a hlásili, že to není ten člověk. Kaan řekl: „Když už byly bališe vyneseny z pokladnice, nelze je vzít zpět. Tomuto muži jsou souzeny; dejte mu je všechny.“

Příběh. Jednoho dne spatřil indickou ženu, která nesla na rameni dítě. Nařídil, aby jí dali pět bališů. Ten, kdo je vydával, si jeden nechal a dal jí čtyři, a žena začala protestovat. Kaan se zeptal: „Co to ta žena říká?“ Odpověděli: „Je to žena s rodinou a vzývá na tebe Boží požehnání.“ Kaan se zeptal: „Ona má rodinu?“ Odpověděli: „Ano.“ Kaan vešel do pokladnice, zavolal tu ženu a řekl: „Vezmi si z každého druhu šatů, jaký chceš, kolik uneseš.“ Odnesla tolik zlatohlavých šatů, že by to stačilo jako jmění bohatého muže.

Příběh. Jednoho dne přinesl sokolník sokola, který byl nemocný a měl se léčit kuřecím masem. Kaan nařídil, aby mu dali bališ na nákup kuřat.

Pokladník však dal bališ směnárníkovi a sokolníkovi poukázal jen cenu několika kuřat. Kaan se pokladníka zeptal, jak to se sokolníkem dopadlo, a pokladník se před ním chlubil svou šetrností. To Kaana rozhněvalo a řekl: „Svěřil jsem ti do rukou všechno bohatství světa, které nelze ani spočítat. To ti nestačí? Ten sokolník nechtěl kuřata, tím způsobem chtěl získat něco pro sebe. Ke mně přichází mnoho tvorů. Ortakové říkají, že si berou bališe, aby nám odváděli zisk. Jiní nosí zboží a lidé všech stavů se obracejí k tomuto dvoru. Což nevím, že si každý z nich nastražil nějakou past, aby něco získal? Chci však, aby u nás našli klid a měli podíl na našem štěstí.“ A nařídil, aby sokolníkovi dali několik bališů.

Příběh. Byl jeden lukař, jehož luky byly velmi špatně udělané, a po městě Karakorumu se to rozneslo tak, že od něho nikdo luk nekupoval. Jednoho dne svázal dvacet luků na konec tyče, přinesl je před bránu a postavil se tam. Kaan vyšel ven, uviděl ho a nařídil, aby zjistili, co je s ním. Muž vyložil: „Jsem ten lukař, od něhož nikdo luky nekupuje, a jsem úplně zchudlý. Těchto dvacet kusů luků jsem přinesl jako projev služebné oddanosti.“ Kaan nařídil, aby od něho luky převzali, a dali mu dvacet *bališů* zlata.

Příběh. Kaanovi přinesli darem vzácný pás vykládaný drahokamy, jednu z vybraných skvostných rarit. Opásal se jím, a na jedné straně se uvolnil hřebík. Dali pás zlatníkovi, aby ten hřebík upevnil. Zlatník však pás utratil, a kolikrát jej o něj upomínali, vždy se vymlouval. Nakonec k němu přidělili hlídače a on se přiznal, že pás promrhal. Přivedli ho svázaného ke dvoru a věc ohlásili. Kaan řekl: „Ačkoli se dopustil velkého provinění, odvážit se takového činu je důkazem krajní bezmoci a nouze. Dejte mu sto padesát bališů, ať si urovná své poměry, a ať se napříští něčeho takového neodváží.“

Příběh. Jeden člověk mu přinesl pohár z Aleppa.¹¹³ Dvořané jej převzali a předložili Kaanovi v nepřítomnosti toho muže. Kaan řekl: „Ten, kdo jej přinesl, musel vytrpět mnoho útrap, než tak křehkou vzácnost dopravil až sem. Dejte mu dvě stě bališů.“ Majitel poháru zatím ustaraně seděl u brány a nevěděl, zda jeho věc přednesli, či ne. Náhle mu přinesli radostnou

¹¹³. Pers. *pijála-i halabí*, „aleppský pohár“ (Aleppo bylo proslulé sklářstvím); Blochet se ptá, zda nečíst číní, „čínský“, tj. porcelánový.

zprávu a bališe mu hned vyplatili. Téhož dne byla řeč o habešských služebnících. Kaan řekl: „Zeptejte se toho muže, zda dokáže služebníky obstarat, nebo ne.“ Odpověděl: „To je mé řemeslo.“ Kaan nařídil, aby mu dali dalších dvě stě bališů. Vystavili mu *jarlyk* na cestu¹¹⁴ a on se už nikdy nevrátil.

Příběh. V Karakorumu žil jeden velmi chudý člověk. Z rohu kozorožce si udělal pohár a posadil se u cesty. Když Kaan přijížděl, vstal a podal mu jej. Kaan pohár přijal a nařídil, aby mu dali padesát bališů. Jeden z písařů se na tu částku znovu a znovu vyptával. Kaan řekl: „Kolikrát vám to mám říkat, abyste mým darům neodporovali a nelitovali mého majetku prosebníkům? Vám navzdory mu dejte sto bališů.“

Příběh. Jeden muslim si vypůjčil od jistého ujugurského *emíra* čtyři bališe stříbra a nebyl s to je splatit. Zadrželi ho, volali ho k odpovědnosti a nutili ho, aby buď odpadl od čistého Muhammadova náboženství, opáсал se *zunnárem*¹¹⁵ a přestoupil k modloslužbě, nebo že ho nahého provedou bazarem a dají mu sto ran holí. Vyžádal si tři dny odkladu, přišel ke Kaanovu dvoru a vyličil svůj případ. Kaan nařídil předvolat věřitele a pro nátlak, jímž muslima trýznili, je uznal vinnými. Ženu a dům onoho Ujgura dal muslimovi a nařídil, aby Ujgurovi nahému na bazaru vysázeli sto ran holí; muslimovi pak daroval sto bališů.

Příběh. Jeden alíjovec z Čarghu u Buchary, jemuž říkali Alaví Čarghí,¹¹⁶ si vzal z pokladny bališe jako *ortak*¹¹⁷ a byla stanovena lhůta splatnosti. Prohlásil, že zisk už odvedl. Požadovali od něho stvrzenku o převzetí.

¹¹⁴. Takový *jarlyk* (průvodní listina) opravňoval držitele k cestování pod ochranou úřadů a k užívání poštovních stanic (*jam*) a přípreží, jejichž náklady nesli usedlí poddaní –proto se o jeho udělování tak často vedly spory.

¹¹⁵. Pás, který podle islámského práva museli nosit jinověrci jako rozlišovací znak; „opásat se *zunnárem*“ tu znamená odpadnout od islámu. „Modloslužbou“ se u Ujgurů myslí patrně buddhismus.

¹¹⁶. *Alaví* je potomek chalífy Alího, tedy příslušník uctívaného rodu Prorokova (v témž příběhu je nazván i *sajjid*). Čargh je podle zeměpisců, jež Blochet cituje, velká vesnice nedaleko Buchary.

¹¹⁷. Pers. *bártáqí*, „na způsob ortaku“: *ortakové* byli obchodníci (převážně muslimští), jímž mongolští panovníci a knížata svěřovali stříbro z pokladny jako obchodní kapitál; ti je v určené lhůtě spláceli i se ziskem. Tento zisk či úrok se nazýval turecky *asíg*, jak je o něm řeč dále.

Řekl: „Dal jsem jej do rukou samotnému Kaanovi.“ Přivedli ho do audienčního stanu. Kaan řekl: „Já tě neznám. Kde, v čí přítomnosti a kdy jsi to předal?“ Odpověděl: „Byl jsi sám.“ Kaan se chvíli zamyslel a řekl: „Věc je s ním jasná a prokázaná. Budou-li ho však volat k odpovědnosti, lidé řeknou, že Kaan zapřel a znovu vymáhal.“ A nařídil: „Nechte ho být, ale látky, které přinesl do pokladny a o nichž vyjednával, od něho nepřijímejte.“ Toho dne přišla skupina kupců; jejich látky se vykupovaly a Kaan každému platil víc, než kolik činila cena. Náhle řekl: „Kde je ten sajjid?“ Přivedli ho a Kaan mu řekl: „Je ti smutno, že tvé zboží nevzali?“ Alíjovec se dal do pláče a naříkání. Kaan se zeptal: „Kolik stojí tvé zboží?“ Odpověděl: „Třicet bališů.“ Kaan nařídil, aby mu dali sto bališů.

Příběh. Jednoho dne přišla jistá chatun z Kaanových příbuzných a prohlížela si šaty, perly a šperky jeho chotí.¹¹⁸ Kaan nařídil Jalavačovi, aby přinesl připravené perly – dvanáct schránek, které byly koupeny za osmdesát tisíc dinárů –, a nařídil, aby je všechny vysypali té chatun do rukávů a do klína. A řekl: „Nasyť se perlami! Jak dlouho budeš pokukovat po jiných?“

Příběh. Jeden člověk mu přinesl darem granátové jablko. Kaan nařídil, aby spočítali jeho zrnka a rozdělili je mezi přítomné, a podle počtu zrněk mu dal za každé zrnko jeden bališ.

Příběh. Z oblasti Tangutu, z místa, kterému se říká Kara-taš, mu jeden muslim přivezl vůz potravin a požádal o svolení vrátit se do své země.¹¹⁹ Kaan mu svolení udělil a dal mu jeden bališ zlata.

Příběh. V den hostiny, kdy všichni turgakové¹²⁰ leželi opilí, ukradl jeden člověk z ordy zlatý pohár. Ať pátrali sebevíc, pohár se nenašel. Kaan dal vyhlásit, že kdo jej vzal a přinese ho zpět, bude mít zaručen život a čehokoli se dožádá, to dostane. Druhý den zloděj pohár přinesl. Zeptali se

¹¹⁸. Tisk má *hánúní*, zjevně chybou za *chátúní*, „jedna chatun“ (dále se o ní mluví jako o „té chatun“). Jalavačem je míněn Mahmúd Jalavač.

¹¹⁹. Tangut je bývalý stát Si-sia (Západní Sia) v dnešním Kan-su a Ning-sia, dobytý Mongoly roku 1227. Místo Kara-taš (u Džuvajního Kara-bas) nelze bezpečně ztotožnit. Čtení „vůz“ (*gardún*) je patrné; podle Blochetem citovaného Džuvajního dal Kaan muži „vůz bališů“.

¹²⁰. *Turgak* (tur. *turghaq*): příslušník denní stráže panovníkovy osobní gardy (*kešik*), jež střežila jeho ordu, tedy dvorský tábor.

ho: „Proč ses dopustil té drzosti?“Odpověděl: „Aby to bylo výstrahou pro vládce světa Kaana a aby nespolehal na turgaky.“Kaan řekl: „Dali jsme mu slib bezpečí, a takového člověka také nelze zabít; jinak bych nařídil rozpárat mu hrud' a podíval bych se, jaké má srdce a játra.“Udělal mu pět set bališů a mnoho koní a šatů, učinil ho emírem nad několika tisíci vojáky a poslal ho do Chitaje.

Příběh. Jednoho roku, když obilí vzešlo, přišlo krupobití a osení potlouklo. Nastala taková drahosta, že se v Karakorumu nedal za dinár sehnat ani jeden mann obilí. Kaan dal vyhlásit, ať si ti, kdo zaseli obilí, nedělají žádné starosti: „Ať utrpí jakoukoli ztrátu, nahradíme ji z pokladny. Ať pole ještě jednou zavlaží; nebude-li žádná úroda, ať si celou náhradu vyzvednou ze sýpky.“Tak učinili, a toho roku se urodilo tolik, že tomu nebylo konce.

Příběh. Kaan velice rád přihlížel zápasu. Zprvu mu byli k dispozici zápasníci mongolští, kipčactí a chitajští; potom mu vyprávěli o zápasnících Chorásánu a Iráku. Poslal tedy *elčiho* k Čormaganovi, aby mu zápasníky poslal. Ten z Hamadánu vypravil zápasníka Fílu a Muhammad-šáha s třiceti zápasníky, s *ulagy* a zásobami píce. Když dorazili do Kaanových služeb, Kaanovi se Fíluv vzhled, postava a souměrnost údů nesmírně zalíbily. Byl přitom emír Elčidaj z kmene Džalairů¹²¹ a řekl: „Škoda ulagů, píce a výdajů, které na ně přišly nazmar!“Kaan řekl: „Přiveď svého zápasníka, ať se s nimi utká. Zvítězí-li ten tvůj, dáme pět set bališů; přemohou-li však oni jeho, dáš ty pět set koní.“Na tom se dohodli. V noci si Kaan Fílu zavola, podal mu pohár a projevil mu přízeň. Fíla se poklonil tváří k zemi a řekl: „Doufám ve štěstí světa obdarujícího vládce, že osud v této věci dopadne podle jeho vůle.“Elčidaj přivedl ze svého *tumenu* muže jménem Orghana-buka a ráno se dostavili. Elčidaj řekl: „Podmínka je, že se chytí jeden druhého za nohy.“Pustili se do zápasu. Orghana povalil Fílu rozplácělého na zem. Fíla řekl: „Drž mě vši silou a mocí, jakou máš, a nepouštěj!“Pak použil chvat, zatočil Orghana-bukou jako kolem a mrštil jím o zem tak, že

¹²¹. Čormagan-noján velel v letech 1230–1241 mongolským vojskům v Íránu a Zakavkazsku, odkud zápasníky poslal. Elčidaj (Eldžigidej) z kmene Džalairů patřil k předním Ögedejevým emírům; za Gүjүkovy vlády byl roku 1247 vyslán jako velitel mongolských vojsk do Íránu.

praskot jeho kostí zazněl široko daleko. Kaan vyskočil z místa jako lev a řekl Fílovi: „Drž svého soka pořádně!“ A Elčidajovi řekl: „Nuže? Jsou ty ulagy a píce pro něho po právu, nebo ne?“ Zavázal ho, aby odvedl pět set koní, a Fílovi udělil kromě čestných rouch a darů pět set bališů, Muhammad-šáhovi rovněž pět set bališů a každému z jejich *nökerů* sto bališů. Muhammad-šáhovi řekl: „Utkáš se s Fílou?“ Odpověděl: „Utkám.“ Kaan řekl: „Jste přece krajané a příbuzní.“ Po nějakém čase dal Kaan Fílovi dívku krásnou jako měsíc. Ten se jí však podle svého zvyku šetřit si síly ani nedotkl a stranil se jí. Jednoho dne přišla dívka do ordy a Kaan se jí žertem zeptal: „Jak ses měla s tím Tádžikem?“¹²² Jistě sis s ním plně užila rozkoše – mezi Mongoly se přece žertuje, že Tádžikové mají velký úd.“ Dívka řekla: „Neměla jsem z něho vůbec žádné potěšení, neboť jsme od sebe odloučení.“ Kaan si zavolal Fílu a vyptával se na to. Fíla vyložil: „Ve službách Vašeho Veličenstva jsem se proslavil jako zápasník a nikdo mě nepřemohl. Kdybych se zabýval tou věcí, má síla by ochabla, a to nesmím, abych ve službách Kaana neklesl ze svého postavení.“ Kaan řekl: „Mým záměrem bylo, aby se ti narodily děti. Od nynějška tě zprošťuji zápolení v zápase.“

Příběh. V zemi Rúmu¹²³ žil jeden člověk ve zlých poměrech, který si vydělával na chleba šaškováním. Zvěst o Kaanově štedrosti a dobročinnosti se v té době rozšířila do všech končin a ten člověk zatoužil vydat se k jeho dvoru. Neměl však ani zásoby na cestu, ani jízdní zvíře. Jeho druzi mezi sebou udělali sbírku a koupili mu osla, aby se mohl vydat na cestu. Po třech letech se vrátil. Na bazaru uviděl jednoho ze svých přátel, sesedl, pozdravil ho a vzal ho s sebou do svého obydlí. Okázale mu předložil nejrůznější jídla a nápoje v nádobách zlatých a stříbrných, chitavší otroci stáli v pohotovosti a ve stáji bylo uvázáno mnoho koní a velbloudů. Vlídne se přítele vyptával, a ten ho nepoznával. Po třech dnech se přítel zeptal a on řekl: „Jsem ten šašek, který se vydal na cestu s ušákem.“ Přítel chtěl vědět víc, a on vyložil: „S tím samým ušákem jsem se žebrotou dostal ke dvoru Kaana. Měl jsem s sebou trochu sušeného

¹²² Pers. *tádzík*, Tádžik: mongolské a turecké označení usedlých Íránců a muslimů vůbec, na rozdíl od Turků a Mongolů.

¹²³ Rúm: seldžucký sultanát v Anatolii. Podle Džuvajního, z něhož Rašid tyto příběhy přebírá (Blochet jej cituje), se příhoda udála za sultána Alá'ad-Dína Kajkubáda (vládl 1220–1237).

ovoce a posadil jsem se na vršek pahorku u cesty, kudy jezdil. Zdaleka na mě padl jeho požehnaný zrak a poslal někoho, aby zjistil, co jsem zač. Vložil jsem, že jsem přišel z Rúmu na zvěst o Kaanových darech, štědrosti a dobrodiní a že jsem se se stotisícovou bídou vydal na cestu, aby na mě padl jeho blaženost dávající pohled a učinil šťastnou mou hvězdu. Předložili mu mísu s ovocem a přednesli mé řeči. Trochu z toho ovoce si nasypal do svého *sulúku*.¹²⁴ Postřehl, že předáci říše v duchu nesouhlasí, a řekl jim: „Ten muž přichází z daleké cesty; až sem prošel kolem mnoha požehnaných hrobů svatých a posvátných míst a dostalo se mu služby u mnoha velikých mužů. Hledat požehnání z dechu takového člověka je vzácný zisk. Proto jsem si ovoce vzal, abych je donesl také svým synům; vy si ostatní rozdělte.“ Pak pobídl koně. Když dorazil do ordy a sesedl, zeptal se Dánišmand-hádžiba, jak je postaráno o ubytování toho chudáka. Ten řekl: „Nevím.“ Kaan řekl: „Jaký jsi to muslim, že za námi přijde chudák z daleké země, a ty nevíš nic o tom, jak se mu vede, kde bydlí a co jí a pije? Zavolej ho k sobě, ubytuj ho na dobrém místě a postarej se o všechny jeho potřeby.“ Já jsem se ubytoval na velkém bazaru. Dánišmand rozeslal lidi na všechny strany, aby se po mně poptali, až mě jeden našel a odvedl do jeho domu. Druhého dne Kaan, sedě na voze, vidí, že do pokladny vezou nějaké bališe – bylo jich sedm set. Řekl Dánišmand-hádžibovi: „Zavolej toho člověka!“ Když jsem se dostavil, dal mi všechny ty bališe a ujistil mě dalšími sliby, a tak jsem se z tísnivé nouze dostal do šíře bohatství.“

Příběh. Jeden muž přišel z Bagdádu a posadil se u cesty. Když Kaan přijel, zeptal se ho, co je zač. Řekl: „Jsem starý, slabý a chudý muž, mám deset dcer a pro krajní chudobu je nemohu provdat.“ Kaan řekl: „Proč ti chalífa nic nedá a nepomůže ti, abys dcery provdal?“¹²⁵ Odpověděl: „Kdykoli chalífu žádám o almužnu, dá mi deset zlatých dinárů, a to nevystačí ani na týden.“ Kaan nařídil, aby mu dali tisíc bališů stříbra. Muž řekl: „Jak přepravím tolik bališů?“ Kaan nařídil, aby mu dali ulagy, výstroj a všechno potřebné. Stařec řekl: „Cesta je daleká a leží na ní mnoho podrobených

¹²⁴. Slovo (v rukopisech též *sozluk*, *suluk*) není jisté; patrně jde o váček či kapsu, jež se nosila u pasu.

¹²⁵. Bagdádským chalífou byl tehdy Abbásovec al-Mustansir (1226–1242). Bagdád ležel mimo mongolskou moc; dobyl jej teprve Hülegü roku 1258.

i nepřátelských;¹²⁶ jak ty bališe dopravím do své země?“Kaan mu dal za průvodce deset Mongolů, aby ho s tím majetkem bezpečně dopravili do podrobených zemí. Ten muž na cestě zemřel. Oznamovali to Kaanovi; nařídil, aby bališe odvezli do Bagdádu, odevzdali je v jeho domě a řekli: „Vládce poslal almužnu, aby ty dcery provdali.“

Příběh. Provádávali jednu dívku z okruhu blízkých Jeho Veličenstva. Přinesli truhlu perel, kterou neslo osm lidí a kterou jí Kaan určil jako věno. Kaan se však právě oddával veselí a radovánkám. Nařídil truhlu otevřít: byly v ní samé perly, jimž nebylo rovno, každá vážila od jednoho mithkálu do dvou dāngů. Všechny je rozdál přítomným. Oznamovali mu: „Tohle přinesli jako věno pro tu a tu dívku, jak jsi nařídil.“Řekl: „Dejte jí jinou truhlu, jako je tahle.“

Příběh. Atabeg Fársu¹²⁷ poslal svého bratra Tahamtana s dary a pozornostmi do služeb Kaana. Mezi dary byly dvě láhve velmi jemných perel. Když je předložili, Kaan poznal, že doručitel si perel velice cení.¹²⁸ Nařídil, aby přinesli dlouhou železnou truhlu plnou královských perel. Posel i přítomní žasli nad tím pohledem. Kaan nařídil, aby při hostině házeli ty perly do pohárů s vínem, dokud nebyly všechny rozděleny mezi přítomné.

Příběh. Byl jeden Mongol jménem Mingoli-buka (?), který měl stádo ovcí. Jedné noci vpadl do stáda vlk a většinu ovcí pobil. Druhý den ten Mongol přišel ke dvoru a vyličil, co se stalo. Kaan se zeptal: „Kam se vlk poděl?“Náhodou právě v tu chvíli přicházeli muslimští zápasníci a vedli živého vlka se svázanou tlamou, kterého chytili v té krajině. Kaan od nich toho vlka koupil za tisíc bališů a řekl Mongolovi: „Nebudeš mít žádný užitek z toho, že ho zabiješ.“Nařídil, aby mu dali tisíc ovcí, a řekl: „Toho vlka pustíme, ať o tom, co se mu přihodilo, zpraví své druhy a ti z těchto končin odejdou.“Když vlka pustili, vrhli se na něj psi a roztrhali

¹²⁶. Pers. *il u jághí: il* jsou země a lidé podrobení Mongolům a žijící s nimi v míru, *jághí* nepřátelé, kteří se dosud nepodrobili. Mongolská správa tento protiklad důsledně rozlišovala.

¹²⁷. Salghúrovský atabeg Abú Bakr ibn Sa'd (vládl 1226–1260), vládce jihoiránského Fársu se sídlem v Šírázu, který se Mongolům dobrovolně podrobil a platil jim poplatek; tím uchránil svou zemi před pleněním.

¹²⁸. Pers. *dar nazar-i mūsíl*, „v očích doručitele“; slovo lze číst i jako jméno města Mosul, smysl však vyžaduje spíše doručitele, tj. posla.

ho. Kaan se nad tím zachmuřil a nařídil, aby za vlka vykonali na psech odvetu. Smutný a zamyšlený odešel do ordy, obrátil se k předákům říše a ke svým důvěrníkům a řekl: „Vlka jsem chtěl propustit proto, že na svém těle pozoruji slabost. Pomyslel jsem si: když vysvobodím živého tvora ze záhuby, věčný Bůh obdaruje uzdravením i mne. Vlk se z jejich rukou nevysvobodil – a zdá se, že ani já z tohoto víru nevyvážnu.“Není tajemstvím, že králové jsou nadáni božskou podporou a že se jim nutně dostává vnuknutí, aby byli o věcech zpraveni.

Tím jsme sepsali část toho, čím Bůh, bytost nutně jsoucí, obdařil Kaana z oblasti velkorysosti, štědrosti, mírnosti a shovívavosti, aby bylo všem známo a zjevné, že na světě není ctnosti nad získání dobrého jména. Vždyť i po letech zůstává vzpomínka na štědrost, dary a dobrodiní Hátimovy a na spravedlnost Núšírvánovu¹²⁹ na jazyku synů země i času.

*Ó Sa'dí, muž dobrého jména nikdy neumírá;
mrtev je ten, jehož jméno nikdo nevzpomene v dobrém.*¹³⁰

Nyní zapíšeme též jeden příběh o jeho přísné vládě, o bázni a hrůze, jež vzbuzoval, aby se lidé dozvěděli o jeho dokonalosti v obou stránkách, na nichž mohou pevně spočívat základy vlády nad světem.

Příběh. Kdysi se v kmeni Ojratů,¹³¹ jednom z mongolských kmenů, rozšířila fáma, že dívky toho kmene jsou podle rozkazu určeny jisté skupině lidí. Ze strachu proto většinu těch dívek zasnoubili s ženichy mezi sebou a některé už manželům odevzdali. Ta zpráva se donesla ke Kaanovým uším. Dal věc vyšetřit a bylo tomu opravdu tak. Vyšel rozkaz shromáždit všechny dívky těch kmenů, jež byly starší sedmi let, a ty, které byly toho roku provdány, znovu odebrat. Přivedli čtyři tisíce dívek. Kaan nařídil oddělit ty, které byly dcerami emírů, a vydal *jasu*, aby s nimi všichni přítomní obcovali. Dvě z nich přitom zemřely. Ostatní postavil do dvou řad: ty, které se hodily pro ordu, poslal do harému, některé

¹²⁹. Hátim at-Tá'í, předislámský arabský náčelník, byl příslovečným vzorem štědrosti; sásánovský král Chusrau I. Anušírván (vládl 531–579) vzorem spravedlivého vladaře.

¹³⁰. Verš perského básníka Sa'dího ze Šírázu (zemř. 1291/1292), který se v něm oslovuje svým básnickým jménem.

¹³¹. Jméno kmene doplnil Blochet; rukopisy mají na tomto místě zjevně chybné *qá' án*, Džuvajn jméno kmene neuvádí. Ojratové byli „lesní“ národ na horním Jeniseji, s Čingischánovým rodem spřízněný sňatky.

dal chovatelům gepardů a opatrovníkům zvířat, některé každému ze služebníků dvora, několik jich poslal do krčem a do domu vyslanců, a ty, které zbyly, dal přítomným Mongolům i muslimům, aby si je rozebrali. Jejich otcové, bratři, manželé a příbuzní přitom přihlíželi, a nikdo z nich neměl odvahu ani možnost ceknout.

Příběh. Kaan svěřil správu všech zemí Chitaje sáhibu Mahmúdu Jalavačovi; správu zemí od Beš-balyku a Kara-Chočo, což je země Ujgurů, a od Chotanu, Kašgaru, Almalyku a Kajalyku, Samarkandu a Buchary až po břeh Džajhúnu svěřil Mas'úd-begovi, synu Jalavačovu; a správu zemí od Chorásánu až k hranicím Rúmu a Dijár Bakru emíru Körgüzovi.¹³² Veškeré příjmy všech těchto zemí vybírali a odváděli do Kaanovy pokladny.

Tím končí dějiny Ögedeje-kaana, syna Čingischánova.

¹³² V textu mong. *tusamiši* (z *tusa-*, „svěřit, pověřit“); *sáhib* je čestný titul vysokého civilního hodnostáře. Beš-balyk (u dn. Ťi-mu-sa-er v Sin-t'iangu) a Kara-Chočo (Kočo v Turfanské oáze, jak jej ztotožňuje Blochet) byly sídly ujgurského idikuta; Almalyk ležel v údolí řeky Ili, Kajalyk v Sedmiříčí; Džajhún je Amudarja; Dijár Bakr je kraj na horním Tigridu. Tak vznikly tři velké civilní správy říše: Chitaj, Střední Asie a Írán.

Tiráž

Dějiny Ögedeje-kaana

1. svazek řady ·pilotní ukázka

Rašíd ad-Dín: *Ta'riḫ-i Ūgadāy Qā'ān*, ze Sborníku letopisů (Džami at-tavárich)

Český překlad z perštiny s vysvětlivkami: umělá inteligence, podle edice E. Blocheta, *Djami el-Tévarikh ...Tarikh-i moubarek-i Ghazani, histoire des Mongols*, tome II (Gibb Memorial Series XVIII/2, Leiden – Londýn 1911), úvodní oddíl Blochetovy edice. Překlad neprošel redakcí odborného historika.

Obálka: Nastolení Ögedeje roku 1229. Iluminace z perského rukopisu Rašídova Sborníku letopisů. Volné dílo.

Svazek vychází v projektu Staré texty (www.stare-texty.cz), v řadě věnované Rašídovu Sborníku letopisů.

O Starých textech

Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla –pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.stare-texty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo.

O zakladateli

Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát a milovník historie. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny, tedy svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.

Volné šíření

Perská předloha i Blochetova edice jsou volným dílem. Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ –Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0). Podmínkou je uvést jako původní zdroj Staré texty s odkazem na www.stare-texty.cz, například: „Zdroj: Staré texty, www.stare-texty.cz“.

Komerční užití (prodej, placený obsah, reklama apod.) je možné jen s předchozím souhlasem provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.

Verze 1.1 · září 2026